Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

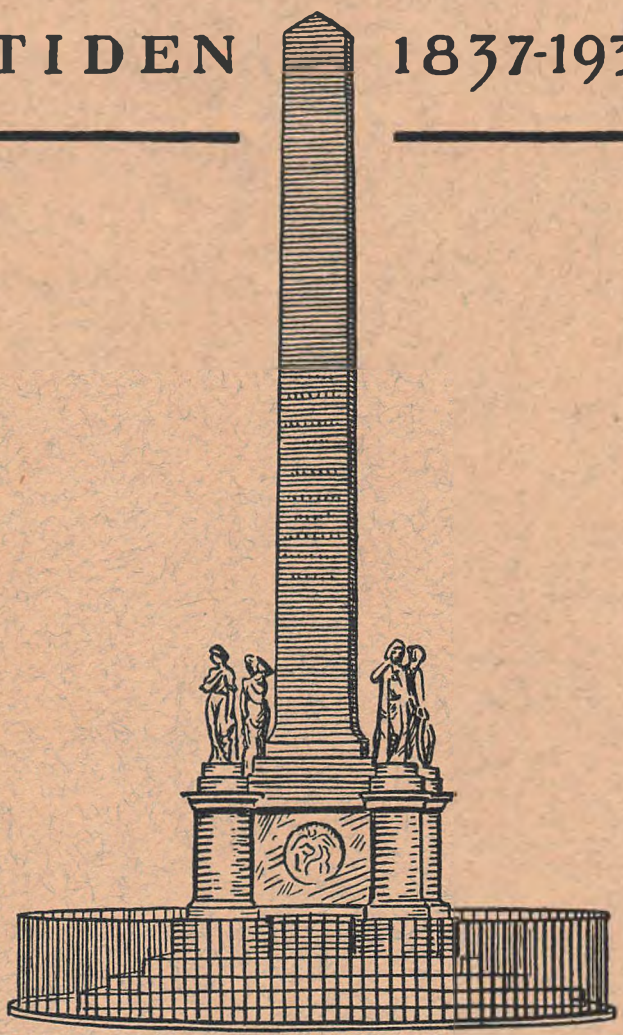
Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

FRED. NØRGAARD OG HANS JENSEN

VENSTRES HISTORIE I DANMARK

TIDEN 1837-1937

Hefte Nr. 14

KULTURHISTORISK FORLAG

FJERDE AFSNIT

POLITISKE BEGIVENHEDER 1901—05

INDLEDNING

I Folketinget havde Ministeriet Deuntzer et meget stort Flertal at støtte sig til. Venstrereformpartiet talte ikke mindre end 76 af Tingets 114 Medlemmer. Det var ét Parti, holdt sammen ved J. C. Christensens kloge Førerskab. Men der var kendelige Afskygninger inden for Partiet. En Del af dets Medlemmer, især de, der var valgt i København, ønskede ogsaa fremtidigt Samarbejde med Socialdemokratiet, medens J. C. Christensen og hans nærmeste Meningsfæller uden Sorg kunde opgive Forbindelsen med dette Parti, nu da Kampen mod Højre var endt med Sejr. Navnlig Alberti følte det som sin Opgave at bekæmpe Socialismen. Det forhandlende Venstres Gruppe, der talte 16 Medlemmer, stillede sig venligt over for det nye Ministerium. Der var ikke megen Forskel mellem den Politik, det forhandlende Venstre ønskede ført, og Regeringens. Fra visse Sider taltes der om nærmere Forbindelse mellem de to Venstrepartier, men Tanken mødte afgjort Modstand fra Venstrereformpartiets Side. Forliget 1894 skilte endnu.

I Landstinget havde Højre stadig sin faste Borg, bygget paa de store Jorddrotters og de højstbeskattedes Særvalgret. Her var Estrup den egentlige Fører for en Gruppe paa 34, og han skjulte ikke sin Modstand mod den nye Regering. En helt anden Stilling indtog »de otte«, ledet af Grev Mogens Frijs. Han var villig til at føre en borgerlig Politik i Samarbejde med Venstre. Han havde det Haab, at der ved en saadan Politik kunde rejses et Værn mod Socialdemokratiets Fremgang.

I Folketinget havde Regeringen og Venstre da et stort Flertal, medens Højre havde Magten i Landstinget. Regeringens Styrke var da ikke saa stor i Virkeligheden, som Glæden og Begejstringen over Systemskiftet gav Udtryk for. Med Aarene vilde ganske vist Højres Overtal i Landstinget svinde. De 12 paa Livstid kongevalgte Landstingsmænd sluttede sig alle til Estrups

Folketinget 1901.

Højre med Undtagelse af H. C. Steffensen og H. N. Hansen, der hørte til »de otte«. En Fornyelse af de kongevalgte kunde da efterhaanden berøve Højre Magten i Landstinget. Men allerede dengang sagde man, at de kongevalgte Landstingsmænd havde en mærkelig Evne til at leve længere end Folk i Almindelighed. Der kunde gaa mange Aar, inden Ministeriet gennem Indstilling til Kongen kunde lade Venstremænd afløse de kongevalgte Højrelandstingsmænd.*) Ganske vist hævdede mange Venstremænd, at en Opløsning af Landstinget ogsaa maatte ramme de kongevalgte. Men denne Opfattelse af Grundloven vilde utvivlsomt møde Modstand hos Kongen, der ligesom Højre mente, at de kongevalgte som valgte paa Livstid ikke kunde opløses.

Regeringen kunde da være temmelig sikker paa at møde afgjort Modstand i Landstinget, hvis Venstrekrav i deres fulde Omfang blev fremsat. Og et for nært Samarbejde med »de otte«, der dog trods blegere Farve var Højremænd,

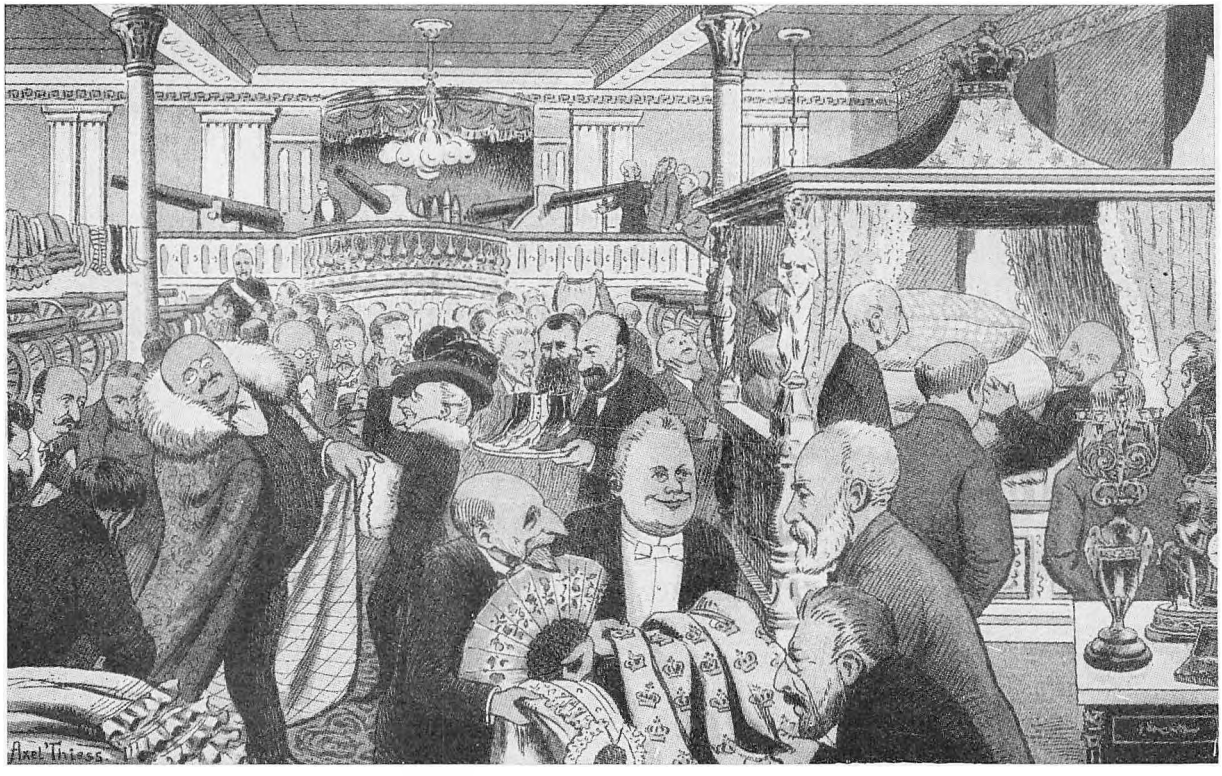
*) Den første kongevalgte Venstrelandstingsmand udnævntes 1903. 1910 var seks af de kongevalgtes Pladser besat med Venstremænd.

rummede Faren for at miste Tilslutning fra Vælgere, for hvem Højre fra gammel Tid var den egentlige Modstander.

I 1902 tog »de otte« Navnet »De frikonservative«, og ved Landstingsvalget 19. September 1902 vandt de nogle Pladser, saa deres Gruppe nu talte 11 Medlemmer, Venstrereformpartiet gik frem fra 17 til 22, medens det forhandlende Venstre tabte to Mandater og nu kun havde tre Landstingsmænd. De to Venstrepartier og de frikonservative havde da med deres 36 Mandater Flertal i Landstinget. De frikonservative var Tungen paa Vægtskaalen, og et Samarbejde med denne Gruppe laa da nær. Men adskillige Venstremænd ængstedes for at blive trukket længere over mod Højre, end ønskeligt var, hvis Regeringen gjorde sig altfor afhængig af de frikonservative. Og til disse Vanskeligheder kom en anden, som snart gav sig til Kende: Venstrereformpartiet bestod af uensartede Elementer. Der viste sig snart baade Sprækker og Revner i Partiet. Regeringen erfarede da hurtigt den gamle Sandhed, at et Parti lettere holdes sammen i Kamp mod en fælles Modstander end i Tider, da Oppositionsdagenes Programkrav skal gennemføres.

Den 5. Oktober 1901 samledes Rigsdagen. Aabningsmødet fandt Sted i Folketingssalen, hvor Medlemmer af begge Ting var til Stede. Kongen ønskede — i mange Aar var det ikke sket — personlig som et Forsoningens Tegn at aabne Rigsdagen. Kl. 12 ankom han sammen med Kronprinsen og andre af den kongelige Familie, fulgt af Ministeriets Medlemmer (med Undtagelse af de syge, Hørup og Enevold Sørensen), og fra Tronstolen oplæste han Trontalen. Han bragte Rigsdagen sin Hilsen og udtalte derefter: »Ved Kaldelsen af Vort ny Ministerium have Vi imødekommet Ønsket hos Folkets Flertal om at betro Regeringens Ledelse til Mænd, der have ogsaa *dets* Tillid, og Vi nære den fulde Fortrøstning, at det vil forundes Os at se et frugtbart Samarbejde mellem denne Vor Regering og Rigsdagen. Det er Vort sikre Haab, at det derigennem vil lykkes virksomt at fremme det store Maal: Udadtil Bevaring af Vort Lands Selvstændighed under venskabeligt Forhold til de fremmede Magter, indadtil Udvikling af den borgerlige og politiske Frihed, Løftelse af Folkets aandelige og økonomiske Liv.«

Kongen nævnte dernæst, at der vilde blive fremsat Lovforslag om Retsplejens Forbedring, om Skattebyrdernes hensigtsmæssigere Fordeling, om Forsvarsvæsenet og endvidere Forslag, der skulde sigte til Erhvervslivets Opkomst, det kirkelige Livs Fremme og de kommunale Forholds Udvikling.

Ministeriet forelægger Resultaterne (»Blæksprutten« 1902)

Efter at Kongen derefter havde erklæret Rigsdagens ordentlige Samling for aabnet, udbragte Sofus Høgsbro et »Kongen og Grundloven leve«, hvorefter Kongen forlod Salen. Konsejlspræsidenten opfordrede derefter Tingene til at vælge Ledelse, og Madsen-Mygdal udbragte et Leve for Ministeriet, der ligesom Høgsbros Leve for Kongen og Grundloven efterfulgtes af et nifoldigt Hurra.

Efter Aabningshøjtideligheden samledes Venstrereformpartiet til Partimøde. Her præsenterede Formanden, J. C. Christensen, de Ministre, som ikke var Rigsdagsmænd, for Partiet. Deuntzer udtalte, at det vilde være Regeringen en Fornøjelse »at samarbejde med Venstrereformpartiet, med alvorlige Mænd, med hvem den ved gensidig Tillid var nøje sammenknyttet.«

Ved den foregaaende Samlings Slutning, den 30. Marts, havde Sofus Høgsbro meddelt, at han ønskede at fratræde som Formand for Folketinget ved næste Rigsdagssamlings Begyndelse. I Partimødet den 5. Oktober udpegede man Herman Trier til hans Efterfølger. Folketinget valgte ham den 8. Oktober dertil med 95 Stemmer, Krabbe valgtes til 1. Viceformand med 70 Stemmer og A. Thomsen til 2. Viceformand med 84 Stemmer.

I Partimødet den 8. Oktober udtalte J. C. Christensen sig udførligt om den politiske Stilling, særlig om de Krav, der efter Ministerskiftet maatte stilles til Partiet. I denne Sammenhæng omtalte han, at Ministeriet havde i Sinde at forelægge Lovforslag om Anskaffelse af Feltskyts til 5 Mill. Kr. og at foreslaa, at der ydedes Medgift, Prinsesseudstyr, til Prinsesserne Louise og Ingeborg, 120,000 Kr. til hver. De nævnte Prinsesser havde indgaaet Ægteskab for en fire-fem Aar siden, og Venstrereformpartiet havde tidligere modsat sig Medgiftslove for Prinsesserne. Nogle i Partiet talte da ogsaa mod at gaa med, og nogle talte mod det nye Feltskyts. Men man enedes til sidst om at støtte Forslagene. Alle forstod, at det medfører visse Forpligtelser at være Regering og Regeringsparti.*)

Anders Nielsen.

*) Under Medgiftslovens Behandling i Folketinget i November 1901 fandt Socialdemokraternes Ordfører, Fr. Borgbjerg, en kærkommen Lejlighed til at drille Regeringen. I Gaar blev vi færdige med Kirken, sagde han, i Dag tager vi fat paa Kongehuset, og i Morgen skal vi behandle en Bevilling til Hæren. Det er Højres gamle Løsen: Gud, Konge og Fædreland. Er det Ironi af Folketingets Formand, eller er det et ondskabsfuldt Spil af Skæbnen, at Møderne byder os denne Rækkefølge? Konsejlspræsidenten kunde virkningsfuldt svare Borgbjerg med hans egne Ord under Sagens tidligere Behandling i 1899. Ved den Lejlighed udtalte Borgbjerg: »Den Konsejlspræsident, der skulde have nogen som helst Udsigt til at hjembringe en saadan Folkegave [Prinsesseudstyr] til Kongen, som her er Tale om, han maa paa en helt anden Maade end den nuværende Konsejlspræsident [Hørring] holde i Ære den store Kongegave [Grundloven] til Folket.« Deuntzer kunde med Rette gøre gældende, at nu var der netop en Regering, som holdt den store Kongegave i Ære. Kun Socialdemokraterne stemte mod Medgiftsloven, et enkelt Medlem af Venstrereformpartiet, Kristiansen (Beder), stemte ikke.

Ved samme Partimøde udtalte J. C. Christensen, at han fandt det rigtigst, at de Medlemmer af Partiets Bestyrelse, der var Ministre, udtraadte af Bestyrelsen. Men paa Forslag af Jens Busk genvalgtes hele den gamle Bestyrelse, og J. C. Christensen vedblev at være Partiets Formand. I Januar 1902 opfordrede Bestyrelsen ham enstemmigt til at fortsætte som Formand, men for at lette ham Arbejdet blev Anders Nielsen valgt til Næstformand. Og denne sidste skulde lede Partimøderne. Ved Rigsdagssamlingens Begyndelse 1902 udtraadte dog J. C. Christensen, Alberti og C. Hage af Bestyrelsen. Og Anders Nielsen valgtes i Bestyrelsesmødet 7. Oktober til Partiets Formand.

Den 10. Oktober 1901 vedtog Folketinget enstemmigt med 93 Stemmer en Henvendelse til Kongen som Svar paa Trontalen. I Henvendelsen udtalte Folketinget sin Glæde (ikke sin Tak) over Udnævnelsen af det nye Ministerium. Dagen før forelagde Finansministeren Finansloven for Finansaaret 1902—03. Dens Tal synes for Nutidsøjne at være Dværge. Indtægterne var anslaaet til 72,8 Mill. Kr., Udgifterne til 72,3.

Samme Dag fremsatte Hage Forslag om et Statslaan paa godt 30 Mill. Kr. (43,001,000 Francs til Kurs 96, 1 ¾ % i halvaarlig Rente). Statskassen var ved Venstres Overtagelse af Regeringen ret læns for Penge, saa et Statslaan var nødvendigt. Hages Skildring af Finansernes Stilling var ikke rosenfarvet, men han hævdede dog, at vore Finanser i Bunden var sunde, »fordi de hviler paa et forstandigt Folks sunde Erhvervsliv«. Han manede til at vise »den nøgterne Sparsommelighed, som i tidligere Tid var Folkets og dets Repræsentanters Særkende, den Egenskab, der i de første 30 Aar af vort Frihedsliv bragte os fra at være et fattigt og forgældet Land til at være et velstaaende.« Forslaget blev enstemmigt vedtaget baade i Folketing og Landsting. Den danske Stats Gæld kom med dette Laan op paa 248 Mill. Kr.

Finanslovens 1. Behandling begyndte 15. Oktober og formede sig delvis som en storpolitisk Debat.

Venstrereformpartiets politiske Ordfører, Anders Nielsen, hilste Ministeriet Velkommen. Sejren var vundet, og det skyldtes især, at der stadig havde været et Venstre, hvis Motto var den afdøde Førers Ord: »Gaa aldrig paa Akkord med Uretten.« Han bestred, hvad der fra det forhandlende Venstres Side var sagt, at Systemskiftet var en Frugt af Forliget. Nej, sagde Anders Nielsen, Systemskiftet passer til Forliget som en knyttet Næve i et blaat Øje. Venstrereformpartiet har sejret paa Trods af Forliget. Men hvorfor vil

man for Resten tale om Forliget, fortsatte Anders Nielsen: »Det hører nu engang Fortiden til. Højres Provisorier og Moderationens Forlig, lad det ligge altsammen som noget, der *har* været og ikke *er* mere, som noget, man vel ikke skal glemme, men som man blot skal tænke paa til *Advarsel for Fremtiden*.«

Om Forholdet til Socialdemokraterne udtalte Anders Nielsen, at Venstre er et Parti for sig og Socialdemokraterne et Parti for sig. Der er bleven sagt, at Socialdemokraterne er Venstres Hale. Det er fri Fantasi. Og naar der i disse Dage siges: »Skær Halen af«, saa mener man sikkert dermed bl. a.: Opgiv Arbejdet for den kommunale Valgrets Udvidelse. Venstre vil følge sin egen lige Venstrevej, selv om det den ene Dag bliver slaaet i Hartkorn med Højre og en anden Dag faar Halvsocialister raabt efter sig.

Lars Dinesen.

N. Neergaard, der talte paa det forhandlende Venstres Vegne, fremhævede, at Venstrereformpartiet havde vundet en stor taktisk Sejr, og Ministeriet var et Udtryk for denne Sejr. Men endnu stod tilbage at vinde en politisk Sejr. Den kunde vindes ved, at Ministeriet gennemførte sit Program og førte Bevis for, at Statslivet kunde komme i fast og sikkert Leje under den nye Statsskik, der var begyndt med Systemskiftet. Neergaard understregede, at i saglige Spørgsmaal stod det forhandlende Venstre og Regeringspartiet i Virkeligheden paa samme Linje. Det var væsentlig taktiske Spørgsmaal, der havde givet Anledning til Strid.

Ogsaa Højres Ordfører, Lars Dinesen, talte i forsonlige Vendinger. Han fraraadede dog Ministrene at holde alt for mange Programtaler, hvorved de udleverede sig til vrangvillig Kritik. I dette Forhold kunde man lære af Estrup. Ved en Middag med 400 Deltagere efter et af Højres Delegeretmøder rejste Estrup sig, fortalte Dinesen, for at holde en Tale. Der blev dødsensstille i Salen. Hvad vilde Estrup sige? Men Estrup begyndte sin Tale saaledes: »Jeg skal vel vogte mig for selv i denne Forsamling at meddele noget som helst.« Den Slags kloge Programtaler falder ganske overordentlig i min Smag, sagde Lars

Dinesen. Men kun en enkelt af de nuværende Ministre har holdt en saadan. Det er J. C. Christensen. Han holdt forleden Dag ved et Møde i Holbæk en Programtale efter Estrups Mønster.

Dinesen gav hermed et Træk til Belysning af J. C. Christensen som Politiker. J. C. Christensen havde Evnen til at »tie talende«, som der er sagt om en af Centrums førende Politikere, d.v.s., han kunde holde en Tale, naar Folket begærede det, men han sagde aldrig det, som ikke maatte siges.

Ministeriet blev saaledes modtaget med megen Velvilje. Men Styrkeforholdet i Rigsdagen tilsagde det at føre en udpræget Forhandlingspolitik. Anden Vej var der ikke, om Reformen skulde gennemføres.

I Tiden fra Systemskiftet til 1905 skete der en enkelt Ændring i Ministeriets Sammensætning. Den 15. Februar 1902 døde Trafikminister Hørup. Dødsfaldet kom ikke uventet. Hørup var allerede ved Ministeriets Udnævnelse mærket til Døden af en uhelbredelig Sygdom. Han deltog ikke i sin Ministertid i Forhandlingerne i Rigsdagen. Ved Folketingets Møde Dødsdagen holdt Formanden, Herman Trier, en smuk Mindetale over den afdøde, hvorefter Mødet hævedes. I Mindetalen hed det bl. a.: »Han saa i Folketinget Folkets Ting, Tyngdepunktet i vort politiske Liv. »Ingen over det og ingen ved Siden af det« er det æggende Slagord, hvori han mente at kunne slaa dets Betydning fast.«

Efter Hørups Død overtog C. Hage ogsaa Trafikministeriet.

Ogsaa i Folketinget fandt der inden Valget 1903 enkelte Personforandringer af Betydning Sted. Ved et Udfyldningsvalg i Sæby 3. December 1901 valgtes Redaktør Vilhelm Lassen til Folketingsmand. Ogsaa i Rigsdagens Arbejde gjorde denne sjældne agitatoriske og saglige Kraft sig stærkt gældende.

Den 15. Januar 1902 døde Folketingets Aldersformand, Sofus Høgsbro. Han havde været Medlem af Folketinget fra 1858, først valgt i Bredebrokredsen, fra 1866 i Sønderbrobykredsen, (fra 3/2 1912 Højrupkredsen). Ved Folketingets Møde 16. Januar holdt Herman Trier en Mindetale over den afdøde. Slutningen af den lød saaledes: »Han vil mindes i vort politiske Frihedslivs Historie som en sejg Kraft, i hvilken dansk Demokrati af en egen Støbning, jydsk i sin Bund, paa een Gang kraftigt og maadeholdent, ihærdigt og forsigtigt, har fundet et typisk Udtryk. Den Dag, Sofus Høgsbro stedes til Jorden, vil der ikke blive Møde i dette Ting.«

Ved Udfyldningsvalget i Højrupkredsen den 18. Februar opstillede Venstrereformpartiet Konsejlspræsident Deuntzer, der blev valgt med 1288 Ja mod

Borgbjerg raaber fra Raadhusets Altan: «Borgmester Jensen er valgt». («Blæksprutten» 1903)

117 Nej. Venstrereformpartiet holdt sine Døre godt lukkede. J. C. Christensen skal engang have sagt, at det ikke var et Hotel, hvor enhver kunde tage ind. Selv Regeringens Chef maatte, da han blev valgt, anmode om at blive optaget som Medlem af Partiet. Fra Partimødet 26. Februar meddeler Partiets Protokol: »Fra Konsejlspræsidenten forelaa Begæring om Optagelse i Venstrereformpartiet, og Optagelsen vedtoges enstemmigt med 50 Stemmer.« Man maa formode, at der ikke var flere end de 50 til Stede.

Ved Folketingsvalget 16. Juni 1903 ændredes Partiforholdene ikke i væsentlig Grad. Som det var at vente, løsnedes ved dette Valg Samarbejdet mellem Regeringspartiet og Socialdemokraterne, der mere og mere følte sig i Opposition til Regeringen. Ved Borgmestervalget i Marts 1903 valgtes for første Gang en Socialdemokrat, Maler J. Jensen, til Borgmester. Og ved Folketingsvalget opstillede Socialdemokraterne deres egne Kandidater i et meget stort Tal af Landets Kredse. I København faldt ved Valget Venstremændene C. Hage, Alfr. Benzon, Johan Ottosen, Gustav Philipsen og Oscar Hansen.

Efter Valget var Partistillingen i Folketinget med de afgivne Stemmer følgende (Tallene fra 1901 i Parantes):

Venstrereformpartiet	74 (76),	121,357 Stemmer	(103,495).
Det forhandlende Venstre	12 (16),	18,911 Stemmer	(25,618).
Socialdemokraterne	16 (14),	55,989 Stemmer	(43,015).
Højre og Frikonservative	12 (8),	49,316 Stemmer	(55,517).

FORSVARSSPØRGSMAALET

Et af de Spørgsmaal, hvorom Kampen havde staaet haardest i Højres Regeringstid, var Forsvarsspørgsmaalet. Venstre havde Gang paa Gang rejst Modstand mod Københavns Landbefæstning og krævet Nedsættelse i de militære Udgifter. Der var en Fløj inden for Venstrereformpartiet, for hvilken dette sidste var det vigtigste af alle Programpunkter. Og nu skulde Københavns Befæstning jævnes med Jorden, krævede man. Mænd som Slengerik og Fogtmann (valgt i Holbæk) o. fl. hørte til denne Fløj. Men som Helhed kan det siges, at Venstrereformpartiet ønskede en forsvarlig Løsning af vort Forsvarsvæsen. Det havde ogsaa tidligere været Venstres Standpunkt.

I 1876 havde det forenede Venstre tilbudt en Bevilling en Gang for alle paa 30 Mill. Kr., 15 Mill. til Forøgelse af Flaaden og 15 Mill. til Kystbefæstninger. Men til sit Tilbud knyttede Venstre den Betingelse, at en Formue- og Indkomstskat paa omtr. 3 Mill. aarligt i ti Aar, baaret af de bedrestillede, skulde gennemføres til Bestridelse af de øgede Udgifter.

Forsvarssagen blev et Stridens Emne mellem Venstre og Højre, der byggede Københavns Landbefæstning for ubevilgede Penge. Venstre havde aldrig haft Lejlighed til til Bunds at undersøge Forsvarsspørgsmaal. Det var da naturligt, at Regeringen ønskede hele dette store under Højres Regimente forkvaklede Spørgsmaal undersøgt i en Kommission, inden man gik til en Løsning af det.

Den 31. Januar 1902 fremsatte Konsejlspræsidenten i Folketinget »Forslag til Lov om Nedsættelse af en Kommission til Ordning af Forsvarsvæsenet.« Kommissionens Hovedopgave var »at udrede i Hovedtræk en samlet Plan til Opnaaelse af den efter Landets Forhold afpassede og til Opretholdelse af dets Neutralitet egnede, bedst mulige Ordning af Land- og Søforsvaret under tilbørligt Hensyn til Statens Evne til at bære de med den paatænkte Ordning følgende øjeblikkelige og stadig tilbagevendende Udgifter.« Kommissionen skulde bestaa af 19 Medlemmer, af hvilke de 18 skulde vælges efter Forholdstalsvalgmaaden, Halvdelen af hvert af Rigsdagens Ting blandt hvert Tings egne Medlemmer. Det 19. Medlem, Formanden, skulde udpeges af Regeringen.

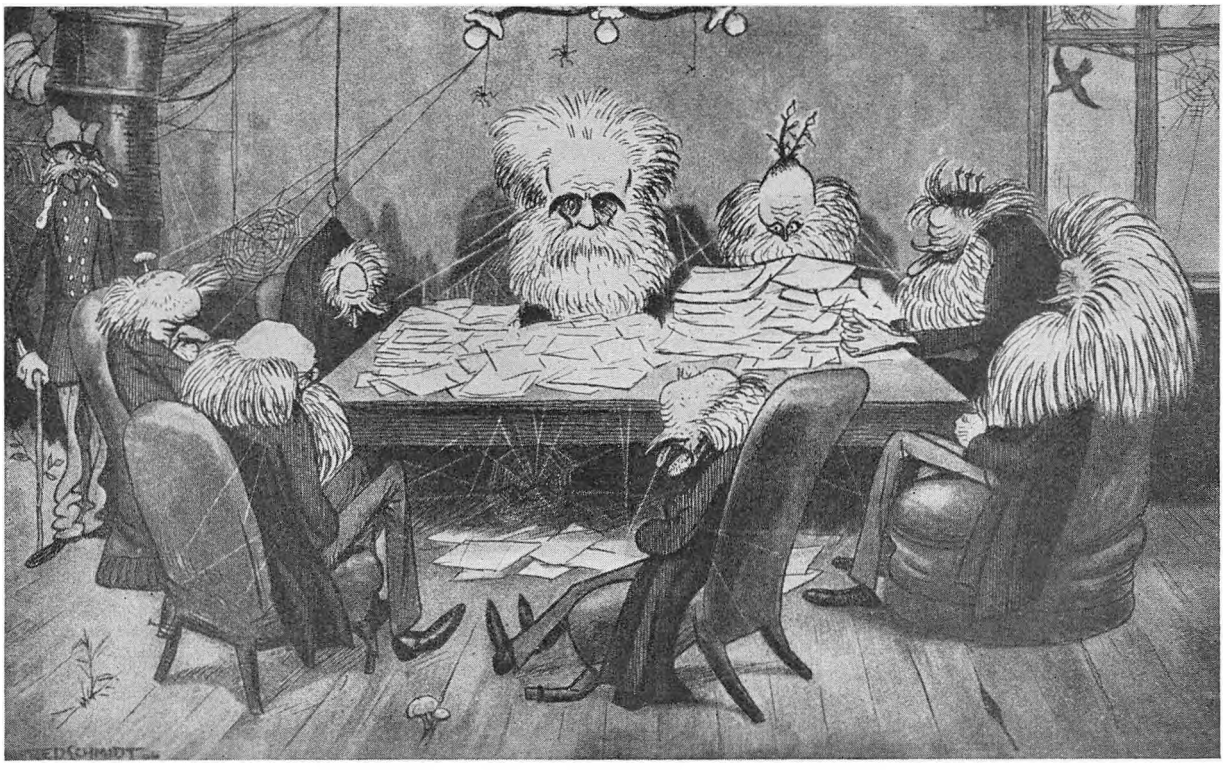

Medlemmer af Forsvarskommissionen i Nyborg 1902.

Desuden skulde Regeringen vælge fire sagkyndige Medlemmer, der dog ikke skulde have Stemmeret.

Af alle Talere under Sagens Behandling i de to Ting blev det stærkt betonet, at vort Forsvar kun havde Danmarks Neutralitet som Maal. Forslaget blev enstemmigt vedtaget i begge Ting. Højres Ordfører i Landstinget, P. G. C. Jensen, udtalte lidt ironisk: »Vi ønsker som bekendt ikke at lægge Regeringen nogen som helst Hindring eller Vanskelighed i Vejen — den kan have Vanskeligheder nok paa anden Maade.« Der var ikke i Loven fastsat noget Tidspunkt, inden hvilket Kommissionen skulde afgive Betænkning. Men i Landstinget udtalte Deuntzer, at »Kommissionen sikkert ikke vil have en saa overordentlig lang Varighed.«

Loven blev stadfæstet 7. Marts 1902. Til Formand udpegede Regeringen Folketingets Formand, Herman Trier. Venstrereformpartiet i Folketinget valgte syv Repræsentanter i et Partimøde den 22. Marts. Ved første Afstemning valgtes Laust Rasmussen med 47 Stemmer, Fogtmann med 46 og Slengerik med 33. Anders Nielsen, der havde været Partiets Ordfører ved Forhandlingen om Kommissionens Nedsættelse, fik 32. Ved anden Afstemning valgtes A.

Forsvarskommissionen arbejder. Øjebliksbillede fra 1924 («Blæksprutten» 1906).

Thomsen med 30 Stemmer. Derefter havde P. Andersen 28, Anders Nielsen 27, Sigurd Berg 25, Bønløkke 24, Kr. Kristiansen 23 og Alfred Christensen 19. Ved bunden Afstemning mellem disse seks valgtes P. Andersen og Berg med hver 27 Stemmer og Kr. Kristiansen med 25. Venstrereformpartiet i Landstinget valgte N. Johansen og N. P. Madsen-Mygdal. Det forhandlende Venstre i Folketinget valgte Klaus Berntsen, i Landstinget Jørgen Pedersen. Af Højremænd fik bl. a. Landstingsmændene H. C. D. la Cour, A. Hage og Holger Petersen Sæde i Kommissionen. Socialdemokraterne i Folketinget valgte K. M. Klausen. Af de tilforordnede Sagkyndige var bl. a. Oberst A. A. B. Kühnel.

En Del af Venstrereformpartiets Repræsentanter i Kommissionen (Fogtmann, Kristiansen og Slengerik) var meget radikalt indstillet i Forsvarssagen. Og det maatte vække nogen Undren, at Partiets Ordfører, Anders Nielsen, ikke blev valgt. Men da der blev en Plads ledig ved P. Andersens Død, indtraadte han 19. December 1902 i Kommissionen, valgt dertil i et Partimøde med et meget smukt Stemmetal. Ogsaa andre Forandringer skete i Kommisionens Sammensætning. Herman Trier fratraadte som Formand 1906. I hans

Sted udnævntes A. Thomsen til Formand, og til nyt Medlem valgtes Gaardejer P. P. Pinstrup.

Kommissionen holdt sit første Møde 15. April 1902. Men dens Arbejde tog længere Tid end ventet. Maaske var det heller ikke Regeringen ukært, at Forsvarsspørgsmaalet holdtes i Baggrunden nogle Aar.

Kommissionens Nedsættelse medførte dog ikke, at der blev Ro om Forsvarssagen. Den offentlige Forhandling om dette Spørgsmaal standsede ikke. Og som Aarene gik, blev det mere og mere klart, at der inden for det store Regeringsparti herskede en alvorlig Uenighed netop om denne Sag. Og Vittighedsbladene skæmtede med Kommissionens langvarige Sidden fra Aar til Aar. Den afgav først Betænkning 10. Juli 1908.

SPØRGSMAALET OM SALG AF DE VESTINDISKE ØER

Ofte havde Salg af vore vestindiske Besiddelser, St. Thomas, St. Jan og St. Croix, været paa Dagsordenen. 1867 vedtog Rigsdagen at afhænde disse Øer til De forenede Stater, men Senatet i Washington bekræftede ikke Salgsaftalen, der dermed bortfaldt. I Aarene derefter lige op til Systemskiftet var Salgstanken ofte fremme. Øerne gav Underskud, og mange mente, at det danske Styre paa Øerne var Skyld deri. Ved Systemskiftet havde den danske Stat 13 Mill. Kr. til gode.

De sidste Højreministerier havde ført Forhandlinger om Salg til De forenede Stater, og disse Forhandlingers Fortsættelse overtog Venstreministeriet som en Arv.

Den danske Stat afsluttede da den 24. Januar 1902 ved Gesandten i Washington, Constantin Bruun, en Konvention om Afhændelse af de vestindiske Øer til De forenede Stater for 5 Mill. Dollars. Men Konventionen skulde godkendes af Rigsdagen.

I Begyndelsen af Marts kom Spørgsmaalet til Behandling i Folketinget, der efter Formandens Forslag traadte sammen som Udvalg, saa 1. Behandling først skulde finde Sted, naar Betænkningen var afgivet af dette Udvalg.

Allerede den 11. Marts afgav Folketinget sin Betænkning. Flertallet indstillede Forslaget til uforandret Vedtagelse. Mange ønskede, at en Folkeafstemning blev afholdt paa Øerne om Salg eller Ikke-Salg. Men da Flertallet fraraadede Folkeafstemning, opgav Tilhængerne at stille Forslag herom. Fem Venstre-

Havnen paa St. Thomas.

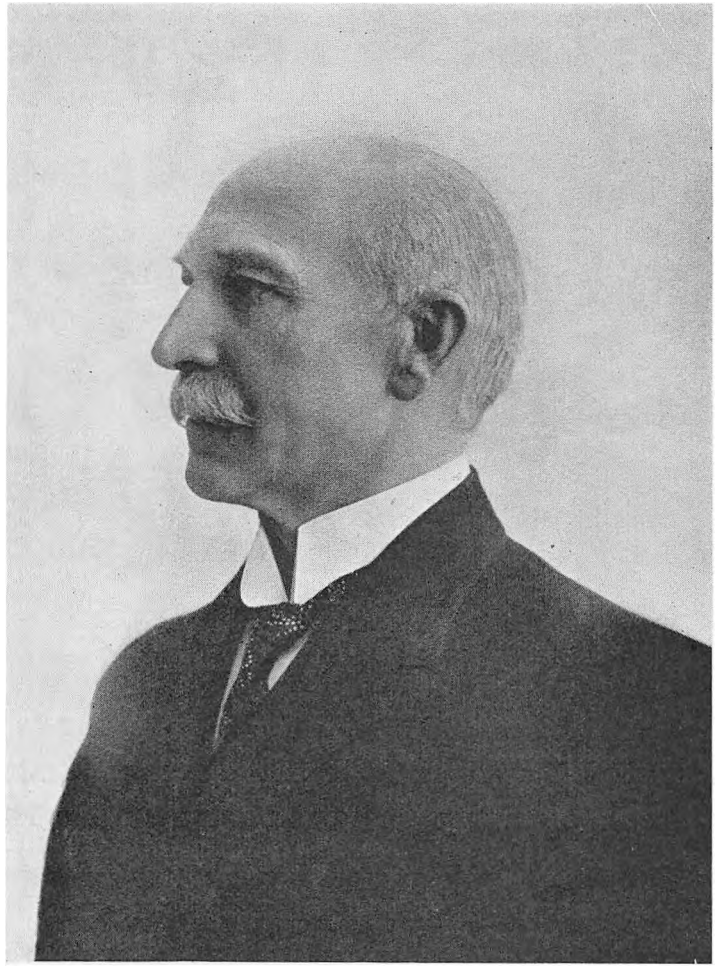
mænd (bl. a. Krabbe og Laust Rasmussen) og tre Højremænd indstillede Forslaget til Forkastelse.

Ved Folketingets offentlige Behandling af Forslaget talte Anders Nielsen som Ordfører for Flertallet og anbefalede Vedtagelse. Johan Ottosen og Rasmus Nielsen erklærede, at de ikke kunde stemme for Salg. Grunden hertil var alene den, at Befolkningen paa Øerne ikke blev spurgt gennem en Folkeafstemning. Ottosen deltog med stor Iver i Arbejdet for at styrke vore Landsmænd i Sønderjylland i deres Kamp for vort Modersmaal. Det var sikkert ikke uden Tanke paa det sønderjydske Spørgsmaal, at han tillagde en Folkeafstemning saa stor Betydning. Andre var imod Salg, fordi de fandt det ydmygende at afstaa selv et saa fjernt liggende Landomraade. Men Udenrigsministeren hævdede, at det nu var en Nødvendighed for Danmark at løse Forbindelsen med Øerne. Det var ham selv en stor Sorg, at man maatte gøre det. I 200 Aar havde der været Forbindelse mellem disse Kolonier og Danmark, og han antog, at ingen dansk Mand uden dyb Sorg saa Baandet briste, men man maatte i dette Spørgsmaal tage Følelsen fangen under Forstanden.

Ved Afstemningen den 14. Marts stemte 88 for Overdragelsen, syv (der-

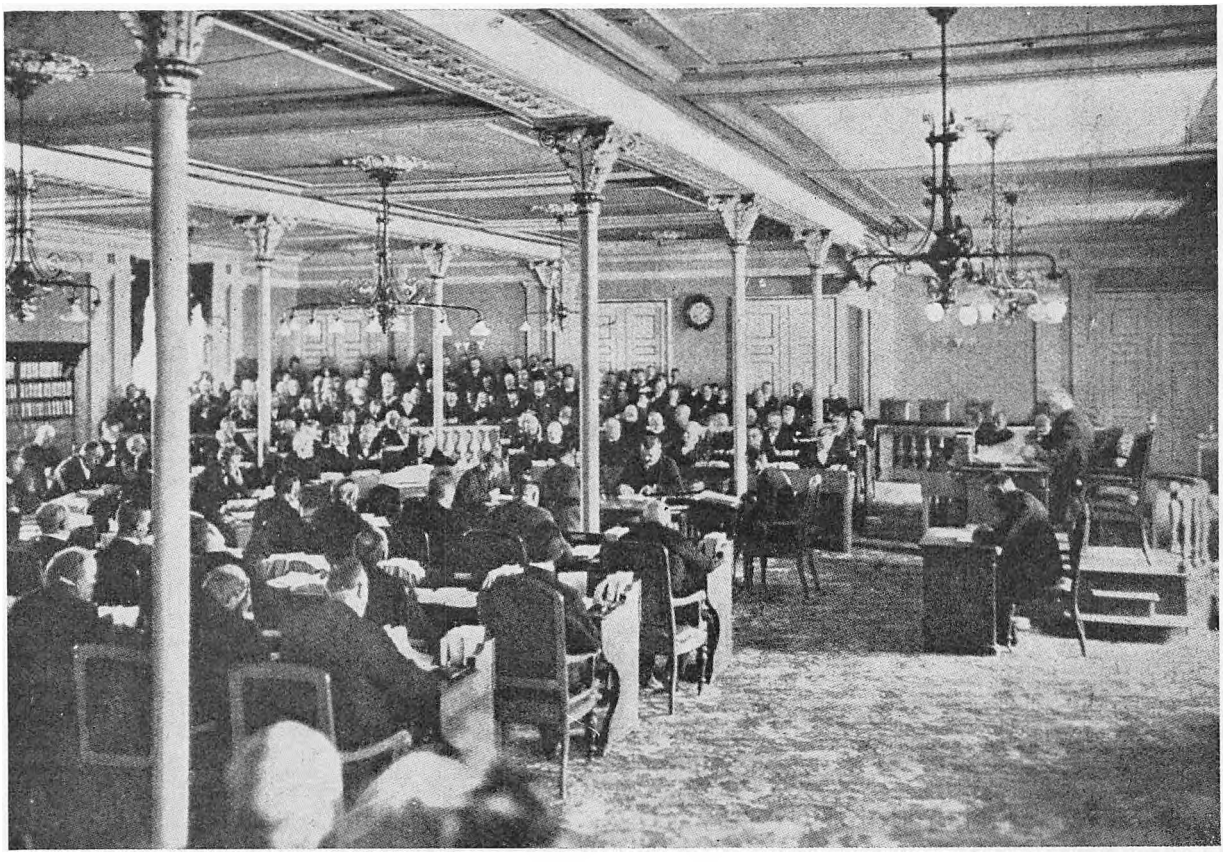
iblandt Krabbe, Rasmus Nielsen, Laust Rasmussen og P. Bjerre) stemte imod, seks (bl. a. Johan Ottosen og Klaus Berntsen) svarede: Stemmer ikke, og 12 var fraværende.

Der havde imidlertid i indflydelsesrige og kapitalstærke Kredse uden for Rigsdagen rejst sig en stærk Stemning mod Salg. Disse Kredse stod især i Tilknytning til Det østasiatiske Kompagni, hvis Stifter og Chef, H. N. Andersen, sammen med Landstingsmand, Fabrikejer Holger Petersen og Landmandsbankens Direktør Isak Glückstadt, tilbød Regeringen, at de vilde oprette en Dampskibslinje fra København til St. Thomas, hvis Øerne ikke blev solgt. Og med deres Skrivelse herom af 7. Januar 1902 fulgte et Garantibevis paa Landmandsbanken for en halv Mill. Kroner. Og mange mente som de, at det var nationalt ydmygende, at Danmark ikke gjorde endnu et Forsøg paa at ophjælpe Øerne.

H. N. Andersen.

Ogsaa i Landstinget behandledes Sagen først i et Udvalg bestaaende af alle Landstingets Medlemmer. Sagen kom — efter næsten en Maaneds Overvejelse — til Behandling 22. April 1902. Forhandlingen blev langvarig. Den optog to Dages Møder. N. P. Madsen-Mygdal talte paa 21 Medlemmers Vegne for Vedtagelse. Højre, der var under udentings Paavirkning, foreslog at udsætte Sagen, til en Folkeafstemning kunde finde Sted paa Øerne. Og dette Forslag vedtoges med 34 Stemmer mod 30. De frikonservative foreslog straks at vedtage Salg, men paa Betingelse af, at en Folkeafstemning paa Øerne gav Samtykke til Afstaaelse.

Den vestindiske Sag i Landstinget.

Dette sidste Forslag sluttede Folketingets Flertal sig til, da Sagen paany kom til Folketinget. Og vedtog det med 98 Stemmer mod syv. Men da Landstinget atter fik Sagen til Behandling, blev Højres Forslag igen vedtaget. Et Fællesudvalg med 15 Medlemmer fra hvert Ting blev da nedsat.

Den 15. Maj afgav Fællesudvalget Indstilling. Et Flertal (Venstrereformpartiet, det forhandlende Venstre, de frikonservative og Socialdemokraterne) indstillede, at Afstaaelsen vedtoges paa Betingelse af, at alle 25-aarige uberygtede Indbyggere paa Øerne med Indfødsret ved en Afstemning gav deres Minde dertil. Et Mindretal paa ni (Højre) foreslog, at kun 25-aarige med en vis Indtægt skulde stemme, og Afstemningen skulde finde Sted, inden Rigsdagen traf sin Afgørelse.

I Folketingets Møde den 16. Maj vedtoges Flertallets Indstilling med 98 Stemmer mod to (Højremænd), fem (deraf fire Venstremænd: P. Bjerre, Oscar Hansen, Krabbe og Laust Rasmussen) svarede: Stemmer ikke, og otte var fraværende.

Samme Dag havde ogsaa Landstinget Sagen til endelig Behandling. Højres Forslag vedtoges med 33 Stemmer mod 30. Da Folketing og Landsting saaledes havde vedtaget hver sin Indstilling, var Sagen dermed bortfalden.

Men Regeringen lod dog ikke dermed Spørgsmaalet hvile. Der var Mulighed for, at Landstingsvalget i September 1902 kunde bringe et Flertal for Afstaaelse i Landstinget.

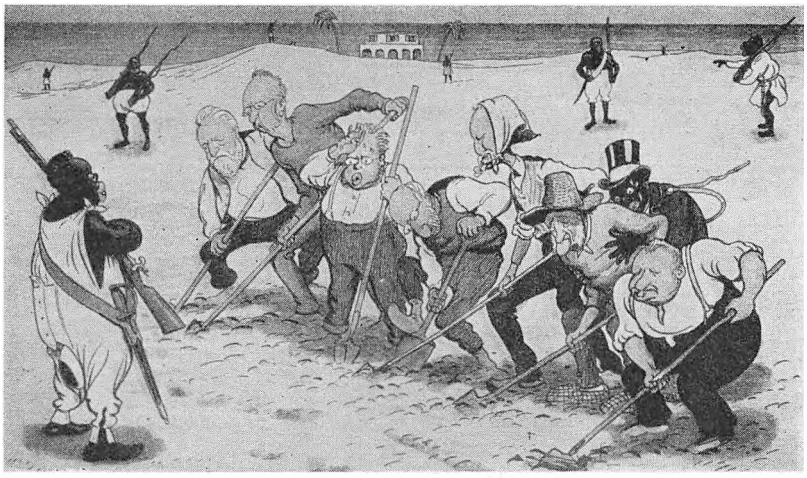
Valget bragte som tidligere nævnt Venstrereformpartiet nogen Fremgang. Men blandt de nyvalgte frikonservative var to Modstandere af Salg. Stillingen var derfor stadig tvivlsom. Alligevel fremsatte Udenrigsministeren den 8. Oktober i Landstinget det af Folketinget i Maj vedtagne Forslag.

Dette kom til afsluttende Behandling i Landstingets Møde den 22. Oktober. Den, der hin Dag paa Tilhørerpladsen overværede Afstemningen, mindes endnu tydeligt den Spænding, der beherskede alle. Afgørelsen stod paa Vippen. Man vidste, at der afgjort var 32 for Vedtagelse og 32 mod. Men man vidste ikke med Sikkerhed, om den frikonservative Rasmussen-Vanddamgaard vilde slutte sig til den ene eller anden Gruppe eller undlade at stemme. Gjorde han det sidste, vilde ogsaa det betyde Forslagets Fald.

Kort Tid inden Mødets Begyndelse førtes den over 96-aarige kongevalgte Landstingsmand, Godsejer T. G. C. F. de Thygeson ind i Salen. Han var paa Grund af sin Alder en sjælden Gæst i Landstingssalen, men Højre havde den Dag Brug for alle sine Folk. Han fik Plads i sin Stol, og Mødet begyndte. Alle Medlemmer var til Stede. Der kunde afgives 65 Stemmer (Formanden, H. N. Hansen, kunde ikke deltage i Afstemningen). Ingen Forhandling fandt Sted. Hvad der kunde siges, var sagt tidligere. Afstemningen foretoges ved Navneopraab. Ja og Nej lød afvekslende og gav ingen Overraskelser. Nu var det Rasmussen-Vanddamsgaards Tur til at stemme. Spændingen steg til det yderste, men da han havde svaret: Stemmer ikke, var den udløst. Resultatet var givet. Forslaget blev forkastet med 32 Stemmer mod 32.

Dermed var Sagen atter falden. Regeringen havde haft Grund til at vente, at den kunde gennemføres. Det var et Spørgsmaal, som den havde arvet fra de foregaaende Højreministerier, og Deuntzer havde den 22. Januar 1902, inden Sagens Fremsættelse i Rigsdagen, forespurgt Højre i Landstinget, om man kunde slutte sig til Salg. Han havde faaet det Svar, at Højre i og for sig ikke var stemt for Salg, dog kunde man gaa med dertil, naar en Afstemning fandt Sted blandt Befolkningen paa Øerne.

Men for Højre var det ikke ukært at tilføje Regeringen et Nederlag, og en og anden haabede maaske ogsaa, at Ministeriet vilde trække sig tilbage, om Afgørelsen gik det imod. Heri skuffedes man dog. Den 23. Oktober, Dagen efter Afstemningen i Landstinget, fik Anders Nielsen uden for Dagsordenen Ordet i Folketingets Møde. Og i Tilslutning til hans Tale afgav Deuntzer den i og for sig selvfølgelige Erklæring, at Ministeriet ikke havde i Sinde at træde tilbage for en Afstemning i Landstinget. Han føjede til, at han ikke troede paa, at der kunde iværksættes noget, som virkelig kunde ophjælpe Øerne, og han erkendte, at denne Sags Udgang viste, at Regeringen ikke kunde gøre sikker Regning paa Støtte i Landstinget: »Det er et Faktum, vi maa tage med i Betragtning, men et Faktum, der ikke bør gøre os trøstesløse.«

»Nu skal der tages fat«. Den vestindiske Kommission i Alfred Schmidts Satire i »Blæksprutten«.

Der blev dog i November 1902 af Regeringen nedsat en vestindisk Kommission med Generaldirektør Nordlien som Formand. Den opholdt sig nogle Maaneder paa Øerne og afgav Betænkning i August 1903. Paa Grundlag af denne Kommissions Arbejde gennemførtes der senere en Række Love. Og ogsaa fra privat Side sattes der Kræfter ind for at bringe Øerne paa Fode. Plantageselskabet »Dansk Vestindien« stiftedes, og Det østasiatiske Kompagni oprettede en direkte Dampskibslinje mellem Øerne og Moderlandet. Men trods al god Vilje og Indsats af Kapital lykkedes det dog ikke at naa store Resultater. I de følgende Aar dukkede Tanken om Salg stadig op, og endelig 1916, midt under Verdenskrigen, afhændedes Øerne til De forenede Stater.

SKATTELOVE OG TIENDELOV

Et af de vigtigste Spørgsmaal, Regeringen maatte søge løst, var Gennemførelsen af en Skattereform.

Spørgsmaalet var ikke nyt. I fem Aar havde Rigsdagen beskæftiget sig med en gennemgribende Reform af vort Skattevæsen. Men de mange Drøftelser havde ikke ført til Enighed mellem de to Ting. Der nedsattes da en parlamentarisk Skattekommission, og paa Grundlag af dens Betænkning optoges Forhandlingerne igen under Ministeriet Sehested, men ogsaa da uden Resultat, skønt der var svage Tilløb til Enighed.

Her forelaa da for Venstreregeringen en vigtig Opgave at løse. Den 29. November 1901 forelagde Finansminister Hage Forslag til Lov om Ejendomsskyld og om Indkomst- og Formueskat til Staten, og Alberti, der fungerede som Indenrigsminister i den syge Enevold Sørensens Sted, fremsatte samme Dag Forslag om en ny kommunal Skattelov.

I sin Tale ved Forelæggelsen gjorde Hage opmærksom paa, at det havde været Regeringens Opgave ved Udarbejdelsen af Forslagene at søge hidført en Forstaaelse mellem Anskuelserne i Folketing og Landsting.

En saadan Forstaaelse var nødvendig, om Forslagene skulde gennemføres. Landstinget var en Kendsgerning. Da Forslaget om Indkomst- og Formueskat til Staten i 1903 kom tilbage til Folketinget fra Landstinget, fremhævede den socialdemokratiske Ordfører, Fr. Borgbjerg, at Landstinget havde forringet Forslaget, og han foreslog Venstre at skille sig af med dette Gammelmandsting. Med Benyttelse og Videreførelse af en gammeltestamentlig Billedtale, som Venstremanden Husmand H. J. Nielsen havde anvendt i Landstinget, udtalte Borgbjerg sit Haab om, at Venstre, »ligesom Jakob skilte sig af med Laban, der gav ham Lea i Stedet for Rachel, vilde skille sig af med de Labaner, der har ført til dette Resultat.«

Det var meget morsomt og dristigt sagt, at Landstingets Medlemmer var Labaner, og Folketingets Formand gjorde da ogsaa Indsigelse mod denne stærke Billedtale. Men Landstinget kunde nu ikke afskaffes en, to, tre. Regeringen maatte tage Hensyn til Landstinget og kunde derfor ikke gemnenføre en Skattereform efter sit eget Hoved.

I Landstinget fremsattes 14. Februar 1902 Forslag om Afløsning af Tienden. Hverken dette Lovforslag eller Skatteforslagene blev færdigbehandlede i Samlingen 1901—02. Men de fremsattes igen i Begyndelsen af Rigsdagssamlingen 1902—03.

I Folketinget var det først og fremmest Finansministeren og Th. Larsen, der var de førende i Forhandlingerne, og for Tiendelovens Vedkommende Vilh.

Lassen. I Landstinget drog især N. P. Madsen-Mygdal det store Læs. Forhandlingerne var ofte overordentlig vanskelige ogsaa af den Grund, at der inden for Regeringspartiet var delte Meninger om Spørgsmaalene. Baade Skatteforslagene og Tiendeafløsningsloven gennemførtes dog i Samlingen 1902—03, og Lovene fik kongelig Stadfæstelse 15. Maj 1903.

Finanshovedkassen.

Af de Taler, der blev holdt, skal kun anføres nogle korte Uddrag af den klassisk-politiske Tale, som Vilhelm Lassen holdt i Folketinget ved Afslutningen af Forhandlingen om Tiendeloven den 11. Maj 1903. Ved det Forslag, som nu ventedes vedtaget, toges en aarhundredgammel uretfærdig Byrde bort fra Bondestandens Skuldre. Dagen igennem havde Forhandlingen varet, og den sluttede først hen mod Midnat. Vilhelm Lassen var Venstrereformpartiets Ordfører, og ved Forhandlingens Slutning rejste han sig og pegede i en kort Tale paa, hvad der var naaet. Den, der hin Aften fulgte Forhandlingen fra Tilhørerpladsen, glemmer ikke, med hvilken Kraft han talte, og ej heller den Stemning, der bar hans Ord. Vi tør nu vente, sagde han, at denne Sag er ført til Afslutning, og han fortsatte: »Al Politik er Historie. Hvad der gøres af Uret i en Slægt, dør ikke. Det er umuligt at faa det til at dø hen af sig selv, det rejser sig igen til andre Tider, og da er det andre Slægter, der maa gøre noget for at bøde derpaa. Af en Sag, der er skreven med saa store og stærke Træk i vort Samfunds Historie som Tienden, vil der altid gaa en kraftig Politik, indtil Sagen selv er slettet ud; det er det, vi nu gør . . . Systemskiftet, vi har faaet, betød, at Bondestanden politisk er vunden op paa Siden af Byernes Borgere. Ved de Skattelove, vi nu har gennemført, er det lykkedes at lægge de direkte Skatter saaledes, at de ligger ens for alle. Naar vi nu sletter Tienden ud af vort Samfund, sletter vi et af de sidste Skel, et af de sidste Mær-

ker, vi har fra den Tid, da man tog Rettigheder fra og lagde Byrder paa Bondestanden her i Landet. Det er et Stykke politisk Historie, vi afslutter. Vi sletter et af de sidste Samfundsskel mellem Bonden og de andre Samfundsklasser. Og idet vi sletter dette Skel, som har spillet saa stor en Rolle i vort Samfunds Historie, haaber vi, at det aldrig skal rejse sig mere. Vi har Grund til at være temmelig forvissede derom, thi jeg tror, at Overklassen her i Landet aldrig vil faa saa megen Magt igen, at den atter kan sætte et saadant Skel, og jeg er ganske overbevist om, at Bondestanden nu, da den har naaet saa megen Magt, som den har, ikke fra sin Side vil prøve at sætte saadanne Skel. Thi derved vilde den svigte den politiske Lighed, under hvis Fane den har sejret.«

I Korthed nævnt var de nye Skatteloves Bestemmelser følgende:

Statsskatter

Indkomstskatten udredes efter stigende Skala:

Af	Indtægter,	der	er	under	. . . . .	2,000	Kr.,	svares	i	Skat	1,3 pCt.
-	—	paa	2,000	Kr.	eller derover, men under	3,000	—	—			1,4 —
-	—	-	3,000	—	— —	4,000	—	—			1,5 —
-	—	-	4,000	—	— —	6,000	—	—			1,6 —
-	—	-	6,000	—	— —	8,000	—	—			1,7 —
-	—	-	8,000	—	— —	10,000	—	—			1,8 —
-	—	-	10,000	—	— —	15,000	—	—			1,9 —
-	—	-	15,000	—	— —	20,000	—	—			2,0 —
-	—	-	20,000	—	— —	30,000	—	—			2,1 —
-	—	-	30,000	—	— —	40,000	—	—			2,2 —
-	—	-	40,000	—	— —	50,000	—	—			2,3 —
-	—	-	50,000	—	— —	100,000	—	—			2,4 —
-	—	-	100,000	—	eller derover			—			2,5 —

I enhver Indkomst fradrages som skattefri: i København og Frederiksberg 800 Kr., i Købstæderne 700 Kr. og i Landkommunerne 600 Kr., desuden for hvert Barn under 15 Aar henholdsvis 100, 85 og 70 Kr. — Formueskatten udredes med 0,6 pro mille (60 Øre af tusinde Kroner.)

Alle Statsskatter paa fast Ejendom og Ligningsskatter for København og Købstæderne bortfalder fra 1. Juli 1904. I Stedet opkræves en Ejendomsskyld med 1,1 pro mille af alle Ejendommes fastsatte Værdi (uden Besætning, Inventar, Maskiner m. m.)

Ligningsmyndighederne opfordrer Skatteyderne til senest inden 1. Februar at indgive Selvangivelse om Indtægt og Formue i det forudgaaende Regnskabsaar.

Kommuneskatter.

Al Ligning paa Hartkorn til Sogne- og Amtskommuner bortfalder og erstattes med Ligning paa alle faste Ejendomme efter deres Værdi (Ejendomsskyld). Denne Forandring sker gradvis: i fem Aar (1905—10) udredes Ejendomsskatterne med fire Femtedele efter Hartkorn og en Femtedel efter Værdi, de følgende fem Aar tre og to Femtedel, de følgende fem Aar to og tre Femtedel, dernæst i fem Aar tre og to Femtedele og endelig i fem Aar efter 1920 en Femtedel og fire Femtedele.

Personer, der bor i en anden Kommune end deres Erhvervskommune, har Skattepligt til denne sidste.

Aktieselskaber betaler Skat, dog ikke over 3 pCt. aarlig af deres Nettoindtægt.

Tiendeloven.

Tiendeloven fastsatte en tvungen Afløsning af Tienden. Tiendeejerne modtager en Kapital, der udgør 25 Gange et Aars Tiende; herfra drages Skatter og Afgifter. Hvor Tienden ikke er ydet med et fast aarligt Pengebeløb, beregnes et Aars Tiende efter Gennemsnittet af Kapitelstaksterne for Aarene 1892—1901. Af Afløsningssummen udreder Tiendeyderne 18 Gange et Aars Tiende, Resten, syv Femogtyvendedel, tilskyder Staten. Tiendeejerne modtager Afløsningssummen enten kontant eller i 4% rentebærende Obligationer udstedte af Tiendebanken, der var bestemt til at danne Mellemled mellem Tiendeejerne og Tiendeyderne. Forrentning og gradvis Afbetaling indbetales til Banken med en fast halvaarlig Ydelse af 2¼%, hvoraf 2% er Rente, medens Resten er Afdrag. Kapitalen afdrages derved i omtr. 55 Aar.

Tiendernes kapitaliserede Værdi udgjorde omtr. 133 Mill. Kr. Tiendeafløsningen begyndte først 1908, og Arbejdet hermed var saa omfattende, at den først afsluttedes 1918.

For Statskassen blev Virkningen af Reformerne anslaaet til at give følgende Resultat:

Statskassen indkasserer:	
Ejendomsskyld	3,955,000 Kr.
Formue- og Indkomsskat	9,080,000 -
Ialt	13,035,000 Kr.

Statskassen afgiver:

De gamle faste Skatter	10,595,000 Kr.
Tilskud til Kommunerne	1,500,000 -
	Ialt 12,095,000 Kr.

Efter denne Beregning skulde Statskassen kunne paaregne en aarlig Gevinst paa knap en Million Kr. Men da Tiendeafløsningen i godt 50 Aar vilde give Staten en omtrentlig Udgift af 1,650,000 Kr. om Aaret, ventedes Skattereformen at ville give Statskassen en Mindreindtægt af omtr. 700,000 Kr. Paa Statsregnskabet 1936—37 er Udgiften til Tiendeafløsning opført med 1,661,221 Kr.

Lutter Tilfredshed vakte de nye Skattelove ikke, heller ikke blandt Venstrereformpartiets Vælgere. I Husmandskredse ankede man over, at de nye Love lettede de store Landbrugs Byrder og gav de mindre Landbrug større Skatter. Ogsaa fra anden Side angreb man Skattelovene. Man hævdede, at de gav Byerne større Skattebyrder end før. Med Rette kunde der dog herimod fremhæves, at Landdistrikterne hidtil havde baaret en uforholdsmæssig Del af de ældre Skatter.

Ogsaa Tiendeloven var Genstand for megen Kritik. Det blev sagt, at Statens Tilskud til Tiendeafløsningen

Mindesten i Mern for Tiendens Afløsning.

var en ren Gave til Tiendeyderne, og det fremhævedes, hvor overordentlig gunstigt det var for Tiendeyderne, at Gennemsnittet af Kapiteltaksterne for Aarene 1892—1901, der var overordentlig lave, blev lagt til Grund for Afløsningen.

Ogsaa i Skattereformerne laa der da Spirer til den Uenighed, som senere førte til en Sprængning af Venstrereformpartiet.

KIRKELIG LOVGIVNING

En af J. C. Christensens første Gerninger som Minister var at ophæve Kirkeraadet. Det blev oprettet ved kongelig Resolution af 8. Oktober 1883 efter Indstilling af daværende Kultusminister Jacob Scavenius. Det bestod foruden af de syv Biskopper af et Medlem af det teologiske og et Medlem af det rets-statsvidenskabelige Fakultet. Det var oprettet provisorisk og allerede af den Grund en Torn i Øjet paa Venstremænd. Og navnlig inden for grundtvigske Kredse frygtede man for, at Kirkeraadet skulde blive en Slags Kirkeforfatning. Det maa dog siges, at det opførte sig i al Skikkelighed og ikke søgte at tilrive sig Magt over Kirkens Forhold. Men baade af saglige og end mere af politiske Grunde maatte J. C. Christensen føle sig kaldet til at ophæve Kirkeraadet. Det skete ved kongelig Resolution af 23. August 1901. Den altid kampberedte kirkelige Frihedsmand, Pastor J. H. Monrad, udtalte i den Anledning et beskedent Ønske om, »at vi ingen Sinde maa faa værre Regimente end det hensovede Kirkeraads.«

Paa Venstrereformpartiets Program stod Kravet om Menighedernes Indflydelse paa Besættelse af Præsteembeder. Dette og andre beslægtede Spørgsmaal maatte nu løses.

Allerede den 26. Oktober 1901 fremsatte J. C. Christensen da i Folketinget en Række Lovforslag om kirkelige Forhold: om Menighedsraad, om udvidet Brug af Kirkerne, om Valgmenigheder og om Bestyrelse af Kirker, der ejer sig selv.

I sin kloge og besindige Forelæggelsestale gjorde J. C. Christensen Rede for Forslagene. »Vil man«, sagde han om Menighedsraadsloven, »gøre Folkekirken afholdt af dens Medlemmer, da bør man efter min Mening give dem Indflydelse paa Styrelsen af Folkekirkens Sager, thi derigennem vækkes Interesse og Kærlighed for dem.« Han gjorde opmærksom paa, at Menighederne

langt tilbage i vor Historie havde Ret til Deltagelse i Præstevalg. Med hans Forslag — han havde Aaret forud som Folketingsmand indbragt et lignende Forslag — vilde Menighederne igen faa Ret til at stille Forslag om Besættelse af Præsteembeder. Han understregede stærkt, at det navnlig var Kirkens ydre Sager, hvorom Menighedsraadene skulde tage Bestemmelse.

J. C. Christensen.

Menighedsraadet skulde bestaa af mindst fire valgte Medlemmer og Sognepræsten, der var født Formand. Kvinder fik Valgret og Valgbarhed som Mænd — første Gang i vor Historie. Kun de, der skriftligt begærede sig optaget paa Valglisten, havde Valgret. Paa Begæringen om Optagelse paa Valglisten skulde vedkommende erklære, at han (hun) »som døbt og konfirmeret i Folkekirken fremdeles regner sig som Medlem af denne.« Menighedsraadenes Medlemmer skulde i det første Møde efter Valget afgive til Formanden »et skriftligt højtideligt Løfte om, at de med Troskab og Nidkærhed vil udføre det dem betroede Hverv overensstemmende med Lovgivningen og den danske Folkekirkes Forskrifter.« Ved Præsteledighed skulde Menighedsraadets Medlemmer indstille tre af Ansøgerne til Ministeriet i den Orden, hvori man ønskede, de skulde tages i Betragtning. Ministeren havde frit Valg mellem disse tre.

At J. C. Christensen med Menighedsraadene ønskede at lægge Grunden til en Kirkeforfatning, udtalte han tydeligt adskillige Gange, bl. a. i Landstingets Møde 16. April 1902: »I Øjeblikket er der ikke Spørgsmaal om en Kirkeforfatning. Jeg har udtalt, at det, der her foreslaaes, maa først gøres, det er

det første Skridt paa Vejen til at faa en Kirkeforfatning, som ogsaa jeg ønsker, vi maa faa.«

Lovforslaget om Kirkers Brug tilsigtede lettere Adgang til Brugen af Kirkebygningerne end tidligere, bl. a. skulde Sognebaandsløsere og Valgmenighedsmedlemmer have Ret til Brug af Sognekirken for deres egne Præster. Og en Valgmenighed kunde oprettes, uden at den behøvede at bygge sin egen Kirke. Den kunde benytte Sognekirken.

Forslaget om Valgmenigheder indeholdt ikke noget væsentligt nyt, men samlede i Lovform alle de Bestemmelser, der gjaldt for Valgmenighederne.

Medens der gennemgaaende var Enighed om de to sidste Forslag, vakte Lovforslaget om Menighedsraad stærkt Røre paa Rigsdagen og ikke mindre uden for denne.

Sofus Høgsbro, der i sit lange Rigsdagsliv havde deltaget i mange kirkepolitiske Forhandlinger, var Regeringspartiets Ordfører for Menighedsraadsloven. Han saa helst »Valg af Præster lagt i selve Menighedens Haand i Stedet for i Menighedsraadets«, men han kunde dog ønske Forslaget vedtaget, da det betegnede et Fremskridt.

Harald Holm, der var Ordfører for det forhandlende Venstre, fremhævede, at der ikke i Befolkningen var noget almindeligt Ønske om Menighedsraad. Han var betænkelig ved den kristelige Karakter, man gav disse Raad. Men navnlig frygtede han for, at Menighedsraadene kunde være Begyndelse til en Slags kirkelig Rigsdag. Og Ministerens Udtalelser viste da ogsaa, at han havde Planer i den Retning. Holm fastslog, at Rigsdagen aldrig havde blandet sig i egentlig indre kirkelige Spørgsmaal, i Spørgsmaal om Tro og Lære, og den vil aldrig gøre det: »Men en Forsamling, der i det hele er valgt af de samme Mennesker [som vælger Rigsdagen] til at være en kirkelig Rigsdag, vil ikke have den samme Sky for at blande sig ind i disse Ting, som vi har, fordi denne nemlig er udnævnt til at gøre det; man har jo netop bragt den til Verden, for at den skal have Forstand paa den Slags Ting, og for at den skal blande sig ind deri, og jeg vilde betragte det som i høj Grad uheldigt, om vi fik en saadan kirkelig Forsamling, der skulde til at blande sig ind i de indre, kirkelige Spørgsmaal. . . Jeg tror, at det trænger til meget omhyggelig Drøftelse, om vi her i Landet skal have en kirkelig Rigsdag ved Siden af den borgerlige Rigsdag. Jeg frygter for, at det skal føre til noget, som jeg er meget bange for paa aandelige Omraader, nemlig Regereri. Der er ingen Ting, jeg er mere bange

for i aandelige Spørgsmaal end Regereri, og det er noget, der let vil komme ud af det, naar man faar en saadan Forsamling.«

En anden af det forhandlende Venstres Mænd, den retskyndige N. J. Larsen, takkede i Modsætning til Holm Ministeren for, at han »klart og bestemt, baade paa Tryk og mundtligt, har erklæret, at Maalet for os maa være at skaffe Folkekirken en Forfatning.« Han takkede Ministeren for, at han vilde gøre et Forsøg paa at bringe Grundlovens § 75 (Folkekirkens Forfatning ordnes ved Lov) ud i Livet.

I sin Svartale sagde J. C. Christensen bl. a., at han meget godt kunde erkende, at Folkekirken, som mange hævdede, var en borgerlig Indretning, men der maatte tilføjes: af en særlig Art.

Forhandlingen om de kirkelige Love, navnlig om Menighedsraadsloven, strakte sig over fire Dage, og mange deltog i den. Harald Holm kunde med Rette udtale, at noget af det fornøjeligste ved Forhandlingen var, at Medlemmerne havde kunnet udtale sig ganske frit ud fra deres eget personlige Standpunkt, idet de Spørgsmaal, der drøftedes, ikke var bleven Partispørgsmaal.

Baade tidligere og senere har Rigsdagen vist stor Interesse, naar Folkekirkens Forhold drøftes. Men ikke mindst den Forhandling, der førtes om J. C. Christensens kirkelige Lovforslag, gav stærke Indtryk af Rigsdagens Interesse for kirkelige Spørgsmaal.

Ogsaa uden for Rigsdagen vakte Lovforslagene den største Opmærksomhed. De mødte baade Modstand og Tilslutning.

Den 30. Oktober 1901 holdt Indre Missions Venner et Landsmøde i Odense. Her vedtoges en Adresse saavel til Regering og Rigsdag som til Biskopperne. Udsendinge fra 744 Menighedskredse udtalte i Adressen, at Gennemførelsen af Menighedsraadsforslaget »vilde blive til ubodelig Skade for det Menighedsliv, som Herren saa kraftigt har kaldt frem i vort Folk i den sidste Menneskealder, og, foruden at hemme dettes videre Udbredelse, give den aandelige Død og Ligegyldighed en Ret, som paa ingen Maade tilkommer den, og som vil kunne blive i høj Grad faretruende for en rolig Udvikling inden for vor Folkekirke.«

Med Rette kunde J. C. Christensen i en Tale i Landstinget sige, at denne Udtalelse var en forhastet Dom over Lovforslaget. Mødet, sagde han, holdtes tre-fire Dage efter Lovforslagets Fremsættelse, og det var dog vist lidet sandsynligt, at ret mange af Mødets Deltagere havde læst Lovforslaget end sige gennemtænkt det.

Ved Odense-Mødet blev nedsat et Udvalg, der skulde ordne Møder om de kirkepolitiske Forhold rundt om i Landet. Saadanne holdtes Sommeren 1902 i Maribo, Slagelse, Odense, Hjørring, Thisted, Holstebro, Viborg, Randers og Kolding.

Fra Indre Missions Side mødte da navnlig Forslaget om Menighedsraad stærk Modstand.

Og fra Præstestandens Side lød der heller ikke lutter velvillige Toner. Allerede den 19. September 1901 — godt en Maaned før de kirkelige Lovforslag blev forelagt i Folketinget — udsendte Præsteforeningens Bestyrelse en Opfordring til alle Folkekirkens Præster om at underskrive en Adresse til Kultusministeren og Rigsdagen. Ikke mindre end 855 Præster underskrev den. I Adressen anmodede de 855 om, at der blev nedsat en Kirkekommission til at overveje kirkelige Lovforslag. Man ønskede »en blandet Kommission, hvori foruden Medlemmer af Folketinget og Landstinget ogsaa Repræsentanter for Gejstligheden og for Menighedslivet i dets forskellige Afskygninger havde Sæde.« Adskillige af Underskriverne meddelte dog senere — lidt naivt — at de ikke med deres Tilslutning til Adressen havde villet lægge Sten i Vejen for Ministerens Forslag om Menighedsraad.

Ogsaa Biskopperne lod høre fra sig. Den 18. November 1901 henvendte Biskop Skat Rørdam og Biskop A. S. Poulsen sig paa alle Biskoppernes Vegne med en Henvendelse til J. C. Christensen. Ogsaa de ønskede en Kommission, af Gejstlige og Lægfolk, til at udtale sig om Sagen og til at »overveje og stille Forslag angaaende Folkekirkens Forfatning i det hele, saaledes at Oprettelsen af Menighedsraad bragtes i organisk Forbindelse dermed.«

J. C. Christensens Svar paa Biskoppernes Henvendelse var afvisende. Han tilføjede dog, at nærede Rigsdagens Ting Ønske om en Kommission, vilde han selvfølgelig bøje sig derfor.

Den, der inden for den grundtvigske Retning haardest gik mod Menighedsraad og navnlig mod Planerne om en Kirkeforfatning, var Sognepræsten ved Marmorkirken, J. H. Monrad. Det skete i et Skrift: »Folkekirkelige Overvejelser.« I Stedet for Menighedsraad krævede han en virkelig Præstevalglov, hvorved Sognebeboerne ved almindelig Afstemning kunde faa Indflydelse paa Præstevalg. Han betragtede Folkekirken som en »borgerlig Indretning«, og intet var da rimeligere »end at den *borgerlige* Øvrighed har Kirkens øverste Styrelse i sin Haand.« Han bekæmpede Tanken om den af Biskopperne og

Præsterne ønskede Kirkekommission. Han saa i en saadan Spiren til en Kirkeforfatning. Hans og andres Opfattelse af Folkekirken som en borgerlig Indretning medførte, at Ordet Kirkeforhaaner blev brugt mod dem, og ogsaa Salmelinjen: »Saa forhaaner Søn sin Moder« blev bragt i Anvendelse.

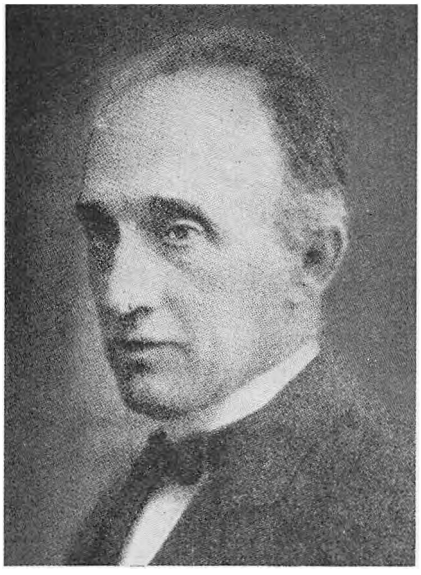

Pastor J. H. Monrad.

I sit Blad »Dansk Kirketidende« førte J. H. Monrad Kampen for kirkelig Frihed med polemisk Mesterskab. Da store Dele af Indre Mission syntes stemt for en Kirkeforfatning, aftrykte han i Bladet en Udtalelse af Indre Missions afdøde Fører, Vilh. Beck. I en Tale i 1890 fremsatte denne med følgende Ord klart sit Standpunkt: »Hele den levende Menighed maa nødvendig sky som Pesten Tanken om en Kirkeforfatning, hvor de hellige altid vil være i Mindretal og derfor vil nødes til at gaa ud af Folkekirken.«

Ogsaa Sognepræst, senere Stiftsprovst H. Ussing angreb stærkt Loven om Menighedsraad, men med en anden Begrundelse end Monrad. Han udsendte et lille Stridsskrift: »Til Eftertanke«. Heri hævder han: »Vedtagelse af Loven om Menighedsraad ophæver væsentlig den danske Folkekirke som Kirke og gør den til en blot borgerlig Indretning.«

Vilhelm Beck.

Men Forslaget om Menighedsraad vandt ogsaa Tilslutning adskillige Steder. Den 5. og 6. December 1901 holdtes et af 700 Deltagere besøgt Møde i Odense. Indbydere til Mødet var bl. a. en Række grundtvigske Præster af noget mildere Observans end J. H. Monrad. Ved Mødet indledede Valgmenighedspræst Poul Boisen og Skolebestyrer Axel Plenge en Forhandling om de kirkelige Lovforslag. Adskillige Talere fremsatte Krav om direkte Præstevalg. Men Boisen foreslog følgende Udtalelse: »Forsamlingen udtaler sin Tilslutning i det væsentlige til de af Regeringen forelagte kirkelige Lovfor-

H. Ussing.

slag.« Og den blev enstemmigt vedtaget.

I Januar 1902 døde Sofus Høgsbro, og Lærer A. Thomsen blev nu Venstrereformpartiets Ordfører i Folketinget for de kirkelige Lovforslag.

Kort Tid inden sin Død nedskrev Sofus Høgsbro — efter Oplysninger givet af hans Søn, Svend Høgsbro, og hans Svigersøn, Harald Holm — nogle Bemærkninger om Lovforslagene: »Jeg for min Del«, skrev han, »ser i disse Forslag en saa god Løsning af Grundlovens § 75, som jeg ikke havde ventet at opleve, og jeg tvivler ikke om, at de, trods Statskirkemændenes Modstand, vil trænge igennem og give den tidligere Statskirke med al dens Tvang, Usandhed og Hykleri et saadant Dødsstød, at det Kirkeraad, som den endnu drømmer om skulde kue de enkelte Menigheders Frihed, aldrig vil komme. . . Jeg frygter ikke for, at der paa de foreliggende Forslag skal bygges et tvungent Kirkeraad, hvor meget end Ministeren ønsker det. Hans Ønske vil vise sig at blive en Illusion.«

Disse sidste Ord har staaet deres Prøve som sandfærdige. Der er endnu ikke — 36 Aar efter — bygget en Kirkeforfatnings-Etage oven paa Menighedsraadene.

I Folketinget blev Forslaget om Menighedsraad vedtaget med nogle Ændringer den 14. Marts 1902. Dette og de andre kirkelige Lovforslag gik derefter til Landstinget, hvor 1. Behandling fandt Sted 15. og 16. April.

Lærer A. Thomsen.

Landstingets Højreflertal greb naturligvis med Kyshaand Tanken om et kirkeligt Udvalg eller en Kirkekommission og modsatte sig Loven om Menighedsraad. Et Udvalg, hvortil alle fire kirkelige Lovforslag henvistes, blev nedsat. Det blev ikke færdig med sit Arbejde inden Rigsdagssamlingens Slutning, men afgav 17. Maj en Beretning. I denne fremsatte Højreflertallet Krav om en Kirkekommission eller et kirkeligt

Udvalg, hvis Opgave skulde være at behandle de kirkelige Lovforslag og Kirkeforfatningsspørgsmaalet som Helhed. Men da Kultusministeren ikke gav dette Standpunkt sin Tilslutning, og da Rigsdagssamlingen var nær sin Afslutning, fremsatte Højreflertallet ikke Forslag derom i Landstinget. Som Bilag til Beretningen er aftrykt en Henvendelse til Landstingsudvalget fra 142 Præster og de fem teologiske Professorer. I Henvendelsen, der var vedtaget ved en Sammenkomst i København 16. April 1902, hedder det til sidst: »at en Kirkekommissions Udtalelser nu vil være af største Betydning til Sagens rette Oplysning og forsvarlige Behandling.«

Rigsdagssamlingen gik da til Ende, uden at de kirkelige Lovforslag blev vedtaget. Landstingets Flertal holdt fast ved sit Krav om, at en Kommission først skulde behandle Forslagene, inden de nød Fremme i Rigsdagen.

Sommerens kirkelige Møder stod i de kirkelige Lovforslags Tegn.

J. C. Christensen anmodede ved Cirkulære af 29. Maj Biskopperne om at lade Lovforslagene behandle ved udvidede Landemoder i Juli Maaned, og han udbad sig Beretninger tilsendt om Landemodenres Forhandlinger og Afstemninger.

I Juli Maaned holdtes der da i hvert Stift udvidet Landemode med Adgang for alle Stiftets Præster. De Beretninger, der indsendtes til Kirkeministeriet, giver et tydeligt Billede af Præsternes Stilling til de kirkelige Frihedskrav. Den Tids Præster var i Slægt ned deres Forgængere, der i Slutningen af 1860-erne protesterede mod den Frihed inden for Folkekirken, som Valgmenighedsloven gav.

Ved alle Landemoder var der stort Flertal for en Kirkedag eller kirkelig Synode, der kunde udtale sig, inden Rigsdagens Forhandlinger om de kirkelige Forslag førtes videre. Og tillige ønskede man, at Kirkedagen eller den kirkelige Synode skulde tage Folkekirkens Forfatningsspørgsmaal i dets Helhed op til Overvejelse. Ved Sjællands Stifts Landemode den 3. Juli stemte 247 for Sammenkaldelse af en saadan kirkelig Rigsdag, kun seks stemte imod, og 27 undlod at stemme. Paa Fyn var Tallene 80 for og 27 mod. Ogsaa paa Lolland-Falster var der stærk Stemning for en Kirkerigsdag. Ved Aalborg Stifts Landemode var Tallene 74 for, 15 imod, i Aarhus 116 og 22, i Viborg 70 for, to mod, 11 stemte ikke. Ribe Stifts Landemode udviste mest Frisind. Ganske vist ønskede et Flertal paa 67, at Menighedsraadenes Indflydelse paa Præstevalg ikke skulde træde i Kraft, før en Kirkeforfatning var vedtaget og

traadt i Virksomhed. Men et Mindretal paa 39 gav i det væsentlige de kirkelige Lovforslag Tilslutning, ja udtalte endog, at det kunde tiltræde Tanken om direkte Præstevalg, saaledes som den var udformet i det af Pastor Monrad o. fl. fremsatte Forslag. Og meget korrekt siger dette Mindretal, at det ikke ønsker at udtale sig om Spørgsmaalet om en Kirkekommission, da dette Spørgsmaal ikke af Ministeriet er fremlagt for Landemodet.

Det Forslag af Monrad o. fl., som der hentydes til, blev fremsat ved Landemodet i Roskilde. Bag det stod foruden J. H. Monrad bl. a. Præsterne V. J. Hoff, Fr. Jungersen, H. Ostenfeld, N. P. Petersen og Chr. Welding. Af de i Roskilde samlede 250 Præster stemte kun 25 for det.

Ved at Par af Landemoderne, i Aarhus og i Viborg, var der stærk Stemning for, at de, der ønskede Valgret til Valg af Menighedsraadsmedlemmer, skulde afgive følgende Erklæring: »Undertegnede, som er døbt, og som har deltaget i den hellige Nadver i den danske Folkekirke, og som fremdeles ønsker at være Medlem af denne, begærer mig herved optagen paa Listen over de kirkeligt valgberettigede i N. N. Sogn. Jeg tilhører ikke noget religiøst Samfund uden for Folkekirken.« For denne »kirkelige Garanti« stemte i Aarhus 54, i Viborg 67.

Efter Landstingets Behandling af de kirkelige Lovforslag og efter Sommerens Møder var Stillingen da den, at Landstinget krævede en Kirkekommission nedsat, inden Lovforslagene paany behandledes, og at et meget stort Flertal af Præsterne havde givet denne Tanke Tilslutning, ja endog var gaaet videre, ønskede en Kirkedag, der kunde fremsætte Forslag om en Kirkeforfatning. Og endvidere kom hertil, at alle Rigets Biskopper paa et meget tidligt Tidspunkt havde fremsat Krav om en Kirkekommission.

Der syntes da at være meget ringe Udsigt til, at de kirkelige Lovforslag kunde gennemføres. J. C. Christensens Stilling var overordentlig vanskelig.

Han fremsatte Forslagene paany i Landstinget den 8. Oktober 1902. I sin Tale ved Forelæggelsen afviste J. C. Christensen Tanken om en Kirkedag eller Synode, men bemærkede, at han paa de 855 Præsters Henvendelse havde svaret, at han ikke vilde modsætte sig en Kommission eller et kirkeligt Udvalg, hvis begge Rigsdagens Ting ønskede det.

J. H. Monrad gør et Sted den træffende Bemærkning, at det er under diset politisk Himmel, at Kommissioner skyder frem af Jorden. Der var diset Luft om de kirkelige Lovforslag. En Kommission, et kirkeligt Udvalg, blev da og-

saa Udgangen. Men ved sin fremragende Forhandlingsevne vandt J. C. Christensen en Sejr. Han fik de tre vigtigste kirkelige Lovforslag gennemført i begge Ting: Lov om Menighedsraad, om Kirkers Brug og om Valgmenigheder. Til Gengæld gik han med til, at der nedsattes et kirkeligt Udvalg. Men dette skulde ikke, som Højreflertallet oprindelig ønskede det og ogsaa stillede Forslag om, have de kirkelige Lovforslag til Behandling. De blev vedtaget omtrent samtidig med, at det kirkelige Udvalg blev gennemført. Til dette henvistes kun det fjerde og mindst betydningsfulde kirkelige Lovforslag: Om Bestyrelse m. m. af Kirker, der ejer sig selv.

Forhandlingen om denne Overenskomst varede Vinteren igennem. Landstinget vedtog Menighedsraadsloven den 30. April med 38 Stemmer mod otte. De to andre Lovforslag blev enstemmigt vedtaget. Faa Dage i Forvejen vedtog Landstinget Forslaget om et kirkeligt Udvalg.

I Folketinget vedtoges Menighedsraadsloven den 9. Maj med 61 Stemmer mod to, de to andre Love enstemmigt. Nogle Dage før blev Forslaget om et kirkeligt Udvalg vedtaget med 69 Stemmer mod ni. Alle fire Love fik kongelig Stadfæstelse 15. Maj 1903.

I December 1903 fandt de første Valg af Menighedsraad Sted. Ialt 335,327 havde begæret sig optaget paa Valglisterne, omtrent lige mange Mænd og Kvinder, henholdsvis 167,684 og 167,643. I København indtegnede sig 14,273 Vælgere, 4,902 Mænd og 9,371 Kvinder, hvilket svarede til 5,8% af Befolkningen paa 25 Aar og derover. I Provinsbyerne var de tilsvarende Tal: 50,005 Vælgere, 22,203 Mænd, 27,802 Kvinder og 22,2%, i Landdistrikterne: 271,049 Vælgere, 140,579 Mænd, 130,470 Kvinder og 38,7%. Interessen for at tilmelde sig som Vælgere var stigende fra Øst til Vest, mindst i Sjællands Stift, størst i Ribe Stift. Af Vælgerne stemte 154,759, deraf 90,061 Mænd og 64,698 Kvinder. Af de mandlige Vælgere stemte da 53,7%, af de kvindelige kun 38,6%. Men det maa huskes, at det var første Gang, Kvinderne deltog i et Valg.

Det kirkelige Udvalg bestod af 37 Medlemmer: fire valgte af Ministeren for Kirke- og Undervisningsvæsenet, Sjællands Biskop, tre andre Biskopper, valgte af Biskopperne, otte andre gejstlige, valgte af Præsterne, et Medlem af det teologiske Fakultet og en juridisk Professor, valgte af de paagældende Fakulteter, 18 Lægmænd, valgte af Menighedsraadene, og et Medlem for Færøerne, valgt af Lagtingets Medlemmer og Øernes Sognepræster. Ministeriet udnævnte Sjællands Biskop, T. Skat Rørdam, til Formand.

Det kirkelige Udvalg begyndte sine Møder den 31. Maj 1904 og skulde i Henhold til Loven afgive Betænkning om Folkekirkens Forfatning inden 1. April 1907, men kunde, naar Bevilling dertil gaves paa Finansloven, sammenkaldes indtil 1. Januar 1910. Det sluttede sine Møder 12. Oktober 1907. Dets Forhandlinger, der blev stenograferede, foreligger sammen med Forslag, Bilag og Betænkninger i seks Bind og indeholder en Rigdom af Oplysninger om kirkelige Forhold.

Den 31. Oktober 1906 vedtog Udvalget med 24 Stemmer mod ni et Udkast til Lov om Folkekirkens Forfatning. Det blev ligesom Udvalgets øvrige Forslag indsendt til Ministeriet. Men videre kom det ikke. Det fik samme Skæbne som Kommissionsforslag om en Kirkeforfatning i 1854 og 1868. Paa enkelte Omraader fik Udvalgets Arbejde forberedende Karakter for Lovgivning om kirkelige Forhold, saaledes Lov af 19. April 1907 om borgerlig Begravelse.

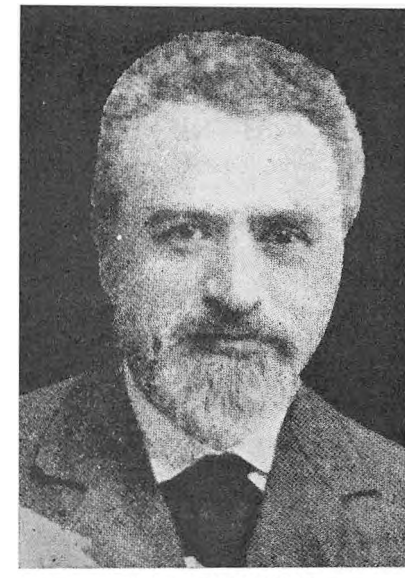
ANDET LOVGIVNINGSARBEJDE

Almenskolelov. Automobillov. Offentlige Byggeforetagender. Husmandslov. Retsreform. Borgerligt Ægteskab. Almindelig kommunal Valgret.

J. C. Christensen var Ministeriets største politiske Kraft, men ogsaa i Løsningen af saglige Spørgsmaal viste han sine fremragende Evner som Politiker. Det lykkedes ham som foran nævnt i Samlingen 1902—03 at faa gennemført en Række betydningsfulde kirkelige Lovforslag. Og i samme Rigsdagssamling fik han gennemført en omfattende Nyordning af det højere Skolevæsen.

Da J. C. Christensen traadte til som Minister, stod det ham klart, at her var et Omraade, hvor en Reform tiltrængtes. Tidligere havde Spørgsmaalet om en Ændring af den højere Skoles Forhold ofte været til Behandling, navnlig i Landstinget, uden at noget Resultat var naaet. Nu fandt J. C. Christensen Tiden inde til at tage Spørgsmaalet op til Løsning. Det lykkedes ham ikke at fremme Sagen til Fremlæggelse i Venstreministeriets første Rigsdagssamling, men efter at et foreløbigt Udkast var udarbejdet i Ministeriet, forhandlede han i Sommeren 1902 med skolekyndige og andre i Spørgsmaalet interesserede Mænd. Den Kreds af Mænd, han ved adskillige Møder raadførte sig med, var Landstingsmændene Baron Reedtz-Thott og Professor Goos, Folketingsmændene Dr. Oscar Hansen og Joh. Ottosen, Professor M. Cl. Gertz, Undervisningsinspektør Fr. Rønning, Professor S. Sørensen, Rektorerne Hoff fra Sorø og Rafn fra Me-

tropolitanskolen, Skolebestyrerne Dr. Tuxen og Lyngbye i København, Georg Bruun fra Kolding og Professor Krüger fra Helsingør. Efter Forhandlinger med disse Mænd udarbejdedes det endelige Forslag, som J. C. Christensen forelagde i Folketinget 18. Oktober 1902. Af de nævnte Mænd havde navnlig Professor Gertz ydet Ministeren værdifuld Støtte. Længe havde han været Tilhænger af en Nyordning. Ved Universitetets Reformationsfest 1898 holdt han en Tale, hvori han hævdede, at det ikke gik an længere at lade Græsk og Latin beholde den store Plads i den lærde Skoles Undervisning, som de hidtil havde haft; nyere Sprog og Naturfagene maatte efter Nutidens Krav stilles mere i Forgrunden: »Oldtidssprogene [maa] træde tilbage i Skolen, først og fremmest for Skolens og Ungdommens Skyld, men dernæst ogsaa for den klassiske Filologis egen Skyld; den kan dog ikke i Længden staa sig ved at lægges for Had, fordi den vil vedblive at herske dèr, hvor dens Herredømme nu er uberettiget.«

Professor M. Cl. Gertz.

Før 1870 havde vi her hjemme kun een Studentereksamen, ved hvilken Græsk og Latin var de herskende Hovedfag. Men ved Lov af 1. April 1870 indførtes en Tvedeling, to Studentereksaminer, den sproglig-historiske og den matematisk-naturvidenskabelige. Ved Almenskoleloven af 1903 oprettedes nu tillige en tredje, den nysproglige, ved hvilken Tysk og Engelsk ved Siden af de andre fremmede Sprog fik en fremtrædende Plads. Ved Loven gennemførtes den saakaldte Enhedsskole. Eleverne kan i 11 Aars Alderen gaa fra Folkeskolen til Mellemskolen, der har fire eetaarige Klasser. Ved 15 Aars Alderen kan Eleverne enten fortsætte i den eetaarige Realklasse eller gaa over i Gymnasiet med dets tre eetaarige Klasser og altsaa normalt tage Studentereksamen i 18 Aars Alderen.

Lovforslaget fik en let Gang gennem Tingene. Det ændredes under Forhandlingerne paa enkelte Punkter, men ikke væsentligt. Alle var enige om, at en tredje Linje i Gymnasiet var nødvendig. Loven vedtoges enstemmigt i Landstinget, i Folketinget med 72 Stemmer, medens otte svarede: Stemmer ikke. Blandt disse sidste var Klaus Berntsen, der i en Tale ankede over, at man ved

Loven gjorde Folkeskolen til det første Trappetrin for den lærde Skole. I mange Folkeskolelærerkredse delte man dette Synspunkt. Harald Holm fremkom under Forhandlingerne i Folketinget med den Bemærkning, at det ved Loven blev slaaet fast, »at Folkeskolen egentlig ikke duer længere end til 11 Aars Alderen for gode Hoveder.« J. C. Christensen svarede hertil, at ingen dog troede, at der af de 375,000 skolepligtige Børn her i Landet kun findes mellem 1 og 2,000 gode Hoveder, nemlig de, der aarligt gik over i Mellemskolen.

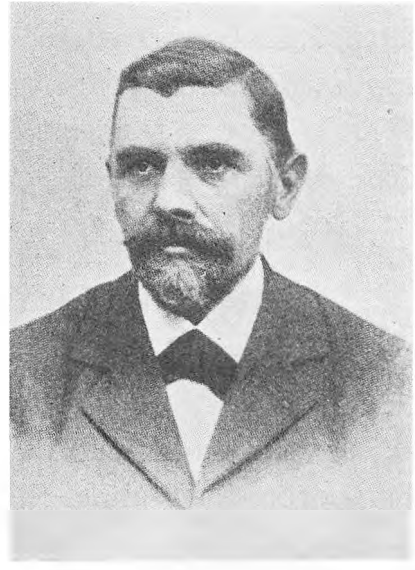
Et Lovgivningsarbejde af en hel anden Art skal omtales, især da det angik noget ganske nyt.

Den 7. Oktober 1902 forelagde Justitsminister Alberti i Folketinget et Lovforslag om Kørsel med Automobiler.

Forhandlingen om dette Lovforslag gav Anledning til mange Pudsigheder, set med Nutidens Øjne. Mange Landborepræsentanter ængstedes, som kun rimeligt var, for, at det skulde blive altfor farligt at færdes paa Vejene med Hest og Vogn, hvis disse nye Motorvogne fik alt for fri Passage paa Vejene. En Taler foreslog derfor, at et Automobil straks skulde standse, naar en Kusk paa et Hestekøretøj gav Tegn dertil. Saa kunde Kusken komme af Vognen og holde paa Hesten, indtil Automobilet var kommen forbi. En anden Taler, Folketingsmand J. Jensen fra Stegekredsen ønskede i Loven en Bestemmelse om, »at Automobilerne skulde være lydløse, at altsaa Automobiler, der giver Lyd, ikke maa bruges.« Han foreslog ogsaa, at Automobiler ikke maa benyttes fra Solnedgang til Solopgang: »Der er i Virkeligheden saadan Skræk for Automobiler paa Landet, at mange vil betænke sig paa at køre ud om Natten, hvis de er udsatte for at møde et Automobil.« En anden Taler sagde, »at naar disse Uhyrer kommer ind paa Landevejen, vil det blive langt farligere at færdes der, end naar Talen er om Cykler.« Megen Munterhed vakte det, da Folketingsmand Jensen-Bælum foreslog, at en Mand skulde gaa foran Automobilet, naar Kørsel fandt Sted paa Bivej til Hovedvej. Han fastslog, at Kørsel med Automobiler var Sport og ikke til Nytte. Da han sluttede sit Foredrag, lød der fra hans lystige Partifælle, Overretssagfører Alfred Christesnen, et højtideligt ironisk Amen. Da Jensen-Bælum, der var Snedker af Erhverv, senere udtalte, at denne Kørsel med Automobiler vilde volde mange Ulykker og altsaa give Lægerne noget at bestille, svarede A. C. Meyer, at der jo ogsaa vilde blive meget Arbejde for Ligkistesnedkere. Hertil bemærkede Jensen-Bælum omgaaende, at han forlængst havde lagt Snedkeriet paa Hylden, han havde ikke lavet en Ligkiste de sidste 11 Aar.

Der var dog Landborepræsentanter, der saa med mildere Øjne paa de nye Køretøjer og ogsaa forstod, at Automobilet var Fremtidens Vogn. Fra Byrepræsentanters Side kritiserede man Lovforslagets strenge Bestemmelser, og en og anden skæmtede med, at det vist var Kuskene og ikke Hestene, der var mest bange for Automobilerne.

I Landstinget mødte Forslaget en mildere Stemning end i Folketinget. Lovforslaget vedtoges, efter at forskellige Ændringer var foretaget i det, enstemmigt i begge Ting. Loven blev stadfæstet 15. Maj 1903.

Folketingsmand Pedersen-Nyskov.

Hovedbestemmelserne i den var følgende:

1) Førere af Automobiler skal have Førerbevis udstedt af Politiet. 2) Færdsel med Automobiler er tilladt ad alle Landeveje og i Købstæderne. 3) Med Amtsraadets Samtykke kan Justitsministeren give Samtykke til Kørsel paa Biveje. 4) Kørsel med Automobiler er i Tiden fra 16. Juli til 15. Maj forbudt fra ½ Time efter Solens Nedgang til en ½ Time før Solens Opgang. Justitsministeren kan dog for enkelte Egne eller Strækninger og for visse Personer hæve dette Forbud efter Indstilling fra vedkommende Amtsraad. 5) Kørehastigheden maa ikke overstige 15 km i Timen i Købstæderne, 30 km paa Landet. Om Natten er Kørehastigheden højest 15 km. 6) Paa Tegn fra kørende eller ridende, skal Automobilet standse, indtil der træffes Forsigtighedsregler fra den kørendes eller ridendes Side. 7) Ved Sammenstød er Automobilisten erstatningspligtig for Skade paa Person og Gods.

I samme og følgende Rigsdagssamlinger gennemførtes nogle Love om store Byggeforetagender: Rigshospitalet (Lov af 13. Marts 1903), Københavns Personbanegaard (Lov af 29. Marts 1904) og en Lov om Genopførelse af Christiansborg Slot. Dette sidste Lovforslag blev stadfæstet af Kongen samme Dag, 15. November 1903, som han kunde fejre 40 Aarsdagen for sin Tronbestigelse. Dagen forløb efter Kongens Ønske i Stilhed, og da den faldt paa en Søndag, bragte Folketingets Formand, Herman Trier, Dagen før Folketingets Hilsen fra Formandsstolen. I sin Tale fremhævede Formanden, at Kongen var kommet sit Folk nærmere og nærmere, og at han paa Mindedagen æredes som den, »hvis

Person ikke blot omfattes med ærbødig og pietetsfuld Sympati, men hvis Regering, gennem vunden Statsskik og vakt Samfundsliv, gør Haabet lyst om Folkets politiske og borgerlige Fremtid.«

I Rigsdagssamlingen 1903—04 gennemførtes en Lov om Tilvejebringelse af Jordlodder for Landarbejdere. Husmandsloven af 24. Marts 1899 gjaldt kun for fem Aar og betegnede sig selv som et Forsøg. Men den var et Forsøg, der opfordrede til Fortsættelse. I Henhold til Loven var der i Aarene 1900—04 oprettet 1859 Husmandssteder, deraf paa Øerne 586, i Jylland 1273. Københavns Amt stod lavest med tre, medens der i Randers Amt oprettedes ikke mindre end 421. De Amter, der fulgte næst efter Randers, var Viborg og Ringkøbing med henholdsvis 187 og 186 Smaabrug. Naar Randers Amt stod saa højt, skyldtes det især en enkelt Mand, Gaardejer Pedersen-Nyskov, der repræsenterede Grenaakredsen i Folketinget. Med stor Iver og Interesse virkede han for Husmandssagen i sit Amt. Han var da ogsaa Venstrereformpartiets Ordfører for det Lovforslag, der behandledes i Samlingen 1903—04, ligesom han havde været det i 1899.

Den nye Husmandslov, der blev stadfæstet 22. April 1904, gav forskellige Forbedringer i Forhold til dens Forgænger. Det aarlige Laanebeløb fra Statskassen forhøjedes fra 2 til 2½ Mill. Kr. Husmandsbrugene kunde efter den nye Lov faa større Jordtilliggende end efter den gamle. Man bibeholdt Bestemmelsen om, at den, der overtog et Husmandssted, skulde være Ejer af en Tiendedel af de Midler, der var nødvendige til Overtagelsen.

Baade Socialdemokraterne og ogsaa en Del af Venstre ønskede at gaa videre, end Lovforslaget gjorde. Husmandsbrugene blev vedkommendes Ejendom. Men enkelte udtalte sig for at indføre Statsfæste eller Kommunefæste i Stedet for privat Ejendomsret. Blandt Tilhængerne af Fæste var Folketingsmand Kristjan Pedersen, valgt i Svinningekredsen, senere Landbrugsminister i C. Th. Zahles andet Ministerium. Han udtalte ved Lovforslagets første Behandling bl. a.: »Jeg tror, at den Vej [at gaa over til Statsfæste] med Tiden vil vise sig at være den mest praktiske. Det er jo kun Brugen af Jorden, man sætter Pris paa, det kan ikke være, at man netop ejer Jorden. Vi maa se at indarbejde den Tankegang i Befolkningen — hvilket jeg ikke tror vil være vanskeligt — at det ikke er det ene saliggørende, at man ejer sin Jord, men at det, det kommer an paa, er, at man har Brugsretten til den Jord, man skal leve paa.«

Dette Spørgsmaal om Fæste eller Eje havde tidligere været drøftet. En

socialt interesseret Politiker som Thomas Larsen havde under Husmandslovens Behandling inden Systemskiftet arbejdet for Fæste. Og hån stod endnu som Tilhænger af denne Brugsform, der gav mindre Risiko for Husmanden. Ogsaa Vilhelm Lassen erklærede, at han stadig »rent teoretisk, principmæssigt og logisk fandt, at Fæsteforholdet var at foretrække.« Men begge saa de, at der hverken i Rigsdagen eller i Befolkningen var fornøden Tilslutning til deres Standpunkt. Og de gav derfor Afkald paa at føre det frem med Styrke. Vilhelm Lassen udtalte dog Haabet om, at Fremtiden vilde bane Vej for Fæste: »Jeg tænker mig det nærmest saaledes, at Husmændene kunde blive stillede valgfrit, saa at de, der ønskede det, kunde faa Lov til at faa Jorden i offentligt Fæste.«

Følgende Oversigt viser i hvilket Omfang, Husmandslovene af 1899 og 1904 blev benyttede:

Husmandsbrug

oprettede i Henhold til Lovene af 24. Marts 1899 og 22. April 1904.

	I Finansaarene 1900-01—1908-09	
	Antal Brug	Statskassens Udlaan
Københavns Amtsraadskreds	17	77213
Roskilde —	141	589083
Frederiksborg —	132	523566
Holbæk —	386	1645432
Sorø —	213	839417
Præstø —	264	1011889
Bornholms —	76	310475
Maribo —	88	375660
Svendborg —	133	639921
Odense —	115	548393
Assens —	34	150375
Øerne tilsammen.....	1599	6711424
Vejle Amtsraadskreds	84	356000
Skanderborg —	166	672812
Aarhus —	219	988540
Randers —	856	3427062
Aalborg —	290	1121895
Hjørring —	124	468841
Thisted —	175	716716
Viborg —	412	1630428
Ringkøbing —	444	1755225
Ribe —	113	457525
Jylland tilsammen.....	2883	11595044
Hele Landet.....	4482	18306468

I Sammenhæng med Omtalen af Husmandsloven kan nævnes, at Regeringen 23. September 1901 nedsatte en Husmandskommission paa 11 Medlemmer. Den skulde undersøge, om der ikke fra Statens Side kunde gives Støtte til at skaffe de mindre Landbrugere en passende praktisk og teoretisk Uddannelse. Formand for Kommissionen var Højskoleforstander J. P. Kristensen-Randers, blandt dens Medlemmer Folketingsmændene C. Th. Zahle og Pedersen-Nyskov. Kommissionen afgav en enstemmig Betænkning. I Henhold til denne Betænkning vedtoges det at oprette to Husmandsskoler, hvoraf den ene skulde ligge i Jylland, den anden paa Øerne. Bestemmelser herom findes i Lov om Statstilskud til Folkehøjskoler og Landbrugsskoler af 23. Maj 1902. En sjællandsk Husmandsskole blev bygget i Kærehave, den jydske i Borris. Staten ydede et billigt Statslaan paa 60,000 Kr. til hver af de to Skoler.

Samtidig med disse Bestræbelser til Støtte for de mindre Jordbrugere opstod der en Række Husmandsforeninger. De første blev oprettede i Aarene forud for Systemskiftet. 8. November 1901 stiftedes De samvirkende sjællandske Husmandsforeninger med den sjællandske Husmand Karl Hansen-Ankerstræde som Formand. Senere oprettedes lignende Sammenslutninger i de andre Landsdele, og 1906 dannedes en landsomspændende Forening: De samvirkende danske Husmandsforeninger. Disse Foreninger var i stadig og støt Vækst, og hos mange af deres Medlemmer fandt de radikale Synspunkter, som adskillige af Venstrereformpartiets Medlemmer nærede, stærk Tilslutning.

Der var adskillige af Regeringens Mærkesager, som det ikke lykkedes at gennemføre i de første Aar efter Systemskiftet.

Allerede i Oktober 1901 forelagde Justitsminister Alberti Forslag til en Retsreform. I hele Ministeriets Deuntzers Levetid stod dette Spørgsmaal paa Rigsdagens Dagsorden, men løstes ikke. Det var bl. a. Valget af Nævninger, der herskede Uenighed om mellem de to Ting.

Ogsaa et gammelt Venstrekrav om Indførelse af borgerligt Ægteskab søgte Regeringen at gennemføre. Den 6. November 1902 fremsatte Justitsministeren Forslag til Lov om Ægteskabs Indgaaelse. Forslaget var udarbejdet af Justitsministeriet i Forbindelse med Kultusministeriet og indeholdt Bestemmelser om Indførelse af almindeligt borgerligt Ægteskab, saaledes at alle Ægteskaber skulde indgaaes for den borgerlige Øvrighed. Det overlades til Ægtefællerne selv, om de efter Ægteskabets Indgaaelse ønskede at faa deres Ægteskab indviet af Kirken.

Ved 1. Behandling af Forslaget, 20. November, talte J. C. Christensen først. Han bemærkede, at han havde Grund til at tage Ordet i to Egenskaber, dels som Minister for de kirkelige Forhold, dels som Folketingsmand. Han havde jo tidligere, inden han blev Minister, sammen med Svend Høgsbro privat indbragt et Lovforslag, hvorpaa det foreliggende byggede. Han førte derefter et varmt og klogt Forsvar for almindeligt borgerligt Ægteskab. Han indrømmede, at der ikke rundt om i Sognemenighederne fandtes et stærkt Krav om, at dette Forslag maatte fremmes, men han understregede, at Kirken led under de nuværende Forhold: »Det er i Virkeligheden en Plet paa vore folkekirkelige Forhold, at Folkekirkens Præster er tvungne til, har som Embedspligt at vie og velsigne Forbindelser, om hvilke Kirkens Herre har udtalt Fordømmelse, at maatte velsigne ikke alene Forbindelser af fraskilte, men saadanne Utilbørligheder, som naar Skøgen møder for Præsten med sin Alfons.« Vi vil, fortsatte han, gøre en Adskillelse mellem Præstens borgerlige og kirkelige Hverv. Naar Præsten nu vier et Ægtepar i Kirken, er han baade Statens og Kirkens Embedsmand: »Her ønsker vi at gøre en Adskillelse, saa at det borgerlige bliver lagt uden for Kirken, bliver taget bort fra Præsten, og at det kirkelige alene bliver Præstens Sag. Naar det kirkelige alene er Præstens Sag, saa bliver Kirken stillet, saaledes som den bør stilles: frit. Vi ønsker, at Kirken her skal staa ganske paa samme Maade, som den staar ved Daab og Nadver: frit . . . Hvis vi virkelig vil fremme Sandheden, hvis vi ønsker, at Sandheden skal herske baade i Kirken og uden for den, er det blevet til en Nødvendighed at gaa til denne Form for Ægteskabs Stiftelse.«

Svend Høgsbro var Regeringspartiets Ordfører og anbefalede Forslagets Gennemførelse. Paa det forhandlende Venstres Vegne talte Harald Holm. Han gjorde opmærksom paa, at han, saalænge han havde haft Sæde i Rigsdagen, havde set det som en Hovedopgave at faa Tvangen til kirkelig Vielse ophævet. Han hilste derfor Forslaget med Glæde. I Modsætning til ham ønskede hans Partifælle Klaus Berntsen en valgfri Ordning, saa man enten kunde vælge borgerligt Ægteskab eller kirkeligt Ægteskab.

Da J. C. Christensen senere fik Ordet gik han haardt mod denne Løsning. Han havde ganske vist — i 1896 — foreslaaet en saadan Ordning, men kun ud fra det Synspunkt, at den lettest lod sig gennemføre. Han fandt, at den nu foreslaaede Ordning baade for Kirken og for Borgerne var den rigtigste, og det havde han i Virkeligheden hele Tiden ment. Og man skulde ikke i Frihedens

Navn kræve den valgfrie Ordning, for den skaffede netop ikke Frihed for Kirken. Det var ikke tilstrækkelig, som han senere udtalte i Landstinget, med en halv Løsning, der skulde en fuld Løsning til.

Ved 3. Behandling af Forslaget i Folketinget talte Harald Holm paany med stor Varme for Forslaget — det blev iøvrigt sidste Gang, han havde Ordet, han døde kort Tid efter. Da Harald Holm havde sluttet sin Tale, gik J. C. Christensen hen til ham, rakte ham Haanden og takkede ham.

Ved Afstemningen efter 2. Behandling stemte kun otte for den valgfrie Ordning, medens 73 stemte imod. Den 29. Januar 1903 blev Forslaget enstemmigt vedtaget i Folketinget. Og gik derefter til Landstinget.

Imidlertid havde Spørgsmaalet vakt stærkt Røre rundt om i Landet. 746 Præster udtalte i en Adresse, at de ansaa det for en paatrængende Nødvendighed at faa ophævet den gældende Ordning, hvad enten en valgfri eller almindelig borgerlig afløste den. Og der rejste sig Adressebevægelser, sikkert ikke uden gejstlig Hjælp. Det til Sagens Behandling i Landstinget nedsatte Udvalg modtog en Række Adresser, med ialt 65,251 Underskrifter, senere steg Tallet til omtrent 70,000. I disse Adresser blev der udtalt Ønske om en valgfri Ordning.

Dette Tal var i og for sig ikke imponerende, naar man betænker, hvor let Adresser bliver til og faar Underskrifter. Men disse Adresser faldt i god Jord i Landstinget. Højreflertallet og det forhandlende Venstres Fører i Landstinget, Jørgen Pedersen, foreslog at gaa til en valgfri Ordning — Jørgen Pedersen bl. a. under Henvisning til de talrige Adresser. Forslaget om en valgfri Ordning blev vedtaget i Landstinaet og sendtes til Folketinget, der paany vedtog sit Forslag. Og da Forskellen mellem de to Forslag var saa stor, fandtes det unyttigt at foreslaa Fællesudvalg nedsat. Forslaget var dermed bortfaldet. Det blev paany fremsat i de to følgende Rigsdagssamlinger, men der naaedes intet Resultat.

Aabenbart var det for J. C. Christensen en Samvittighedssag for Kirkens Skyld at faa indført almindeligt borgerligt Ægteskab. Naar Venstre senere — i 1922 — gennemførte den valgfrie Ordning, var Grunden bl. a. den, at Danmark derved vilde faa en lignende Ordning som de andre nordiske Lande.

Heller ikke et andet vigtigt Lovforslag lykkedes det at faa i Havn i Ministeriet Deuntzers Tid.

Gennemførelse af almindelig kommunal Valgret var et af Regeringens vigtigste Programpunkter. Men først i Rigsdagssamlingen 1903—04 fandt Regeringen det betimeligt at forelægge Lovforslag herom.

I November 1903 fremsatte Indenrigsminister Enevold Sørensen i Folketinget Forslag om kommunale Valg. De to Vælgerklasser skulde ophæves, Kvinder fik Valgret og Valgbarhed paa lige Fod med Mænd, og Valgretsalderen nedsattes til 25 Aar. Forslaget betød da Indførelse af almindelig kommunal Valgret. Skellet skulde slettes, ikke flyttes, som Partiets Formand, Anders Nielsen, udtalte ved adskillige Møder.

I Landstinget mødte Forslaget ikke alene Modstand hos Højre, men ogsaa hos de frikonservative. Grev Frijs advarede mod pludselige Omvæltninger. Den hidtil bestaaende Tvedeling af Vælgerne bør bibeholdes, sagde han i en Tale i Landstinget, »og vi mener, at Tvedelingen efter Skattebyrde er den eneste, der giver tilstrækkelig Garanti for de besiddende Klasser.«

Landstinget fik ikke færdigbehandlet Forslaget i Samlingen 1903—04. Men i Oktober 1904 blev det paany forelagt i Landstinget.

Omtrent samtidig hermed holdt Konsejlspræsidenten en Tale i Folketinget under Finanslovbehandlingen. I denne Tale omtalte han ogsaa Forslaget om almindelig kommunal Valgret. Han udtalte Haabet om, at det gode Samarbejde, der i flere Henseender havde været mellem de to Ting, maatte fortsættes. Han gjorde opmærksom paa, at der meget vel kunde forhandles om Regeringens Forslag om kommunal Valgret. Kun maatte Regeringen ubetinget fastholde, hvad der var Forslagets Kerne: Ophævelse af de to Vælgerklasser ved kommunale Valg og Indførelse af almindelig Valgret. Her kunde Regeringen ikke vige. Men da ogsaa Landstingets Flertal stod fast paa sit Standpunkt, kom der intet Resultat ud af Forhandlingerne.

Om dette betydningsfulde Programpunkt herskede der i det store og hele Enighed i Regeringen og i Regeringspartiet. Her kunde ingen finde den mindste Anledning til at tale om Svigten af Program og Fortid. Men paa andre Omraader mærkedes mere og mere en voksende Uro inden for Partiet.

UENIGHED I REGERINGEN OG REGERINGSPARTIET

Ministeriet Deuntzers Fratræden.

Det er tidligere nævnt, at det store Regeringsparti bestod af forskellige Fløje. Om mange Spørgsmaal herskede der afvigende Anskuelser inden for Partiet. Og Uroen i Venstre voksede med Aarene.

Ikke mindst viste den sig i Rigsdagssamlingen 1903—04. Den radikale Fløj,

Hørups Fløj, fandt, at Regeringen indtog for veg en Stilling over for Landstinget. Vilde dette Hartskorns- og Pengeting ikke gaa med til at gennemføre Ministeriets og Partiets Mærkesager, burde det opløses, og selvfølgelig skulde Opløsningen ogsaa omfatte de kongevalgte Medlemmer af Tinget. Der burde slaaes i Bordet for Landstinget. I Dele af Partiet herskede der endvidere Misfornøjelse med Samarbejdet med de frikonservative. Man ankede over, at den kommunale Valgretsreform fremsattes paa et for sent Tidspunkt. Albertis Pryglelovsforslag frembragte en dyb Spaltning i Partiet, men navnlig havde Uroen sin Rod i forskelligt Syn paa Militærspørgsmaalet. Nogle ængstedes for, at Ministeriet og Partiets Flertal ikke vilde fastholde Partiets gamle Programpunkt: Militærudgifternes Nedsættelse og Nedlæggelse af Københavns Befæstning. Den taltes i radikale Kredse om Regeringens »bløde Politik, og en og anden forudsaa Dannelsen af et nyt social-radikalt Parti.

Striden kom stærkt til Orde, da Justitsminister Alberti i November 1903 fremsatte et Lovforslag om Legemsstraf, at tildele Mænd mellem 15 og 55 Aar for fuldbyrdet Voldtægt eller Forsøg derpaa, for andre hermed beslægtede Forbrydelser og for forsætlige Voldshandlinger mod sagesløs Person. Straffen kunde idømmes dels som Enestraf, dels som Tillægsstraf.

Baggrunden for dette Forslag var en stærk Stigning af Forbrydelser paa de nævnte Omraader. Forslaget vandt Tilslutning i store Kredse, men rejste ogsaa en Storm af Modstand. Navnlig den radikale Fløj i Regeringspartiet gik imod Forslaget om Pryglestraf og kunde her støtte sig til moderne Juristers Synspunkter. Og ingen ringere end Konsejlspræsidenten delte her deres Anskuelser.

Under Behandlingen i Folketinget ændredes Forslaget — under Ledelse af Birkedommer P. Svejstrup -- betydeligt til et helt nyt Forslag. I dette nye Forslag, som Alberti tiltraadte, foresloges Afskaffelse af Legemsstraf for mindreaarige, Indførelse af betingede Straffedomme og Afholdstilhold m. m. Men Bestemmelserne om Pryglestraffen bibeholdtes i det væsentlige.

I Venstrereformpartiets Partimøder gik Bølgerne højt. Der forhandledes »under lidenskabeligt Højtryk«, hedder det i Partiets Protokol. I Partimødet den 23. Marts 1904 »forsøgte Trier at samle Partiet om Forslag til en Dagsorden, gaaende ud paa at tilkendegive Tillid over for Justitsministeren og at stille Spørgsmaalet om Legemsstraf for Bøller i Bero.« Men Triers Forligsforsøg glippede. Ved Afstemningen stemte 39 for det nye af Svejstrup udarbejdede og af Alberti tiltraadte Forslag (altsaa for Legemstraf), medens 25 stemte imod.

Med faa Stemmers Flertal, 54 mod 50, vedtog Folketinget Afsnittet om Pryglestraffen. Asftemningen delte alle Partier med Undtagelse af Socialdemokratiet. Deuntzer var fraværende under Afstemningen. Venstrereformpartiets Formand, Anders Nielsen, undlod at stemme.

I Landstinget stillede Højre sig velvilligt. Men Forslaget blev ikke færdigbehandlet. Rigsdagens Møder sluttede den 23. April. At Deuntzer ved sin Beslutning om Rigsdagens forholdsvis tidlige Hjemsendelse ønskede at hindre Forslagets Gennemførelse, er uden for Tvivl.

Folketingsmand P. Svejstrup.

I Sommerens Løb gik Debatten livligt for og imod Pryglestraf ved Møder, i Blade og i Pjecer. For mange betegnede Lovforslaget en Indrømmelse til Barbariet. Men det havde ogsaa svorne Tilhængere.

Adskillige tvivlede om, at Forslaget vilde blive fremsat paany. Det skete dog. I Oktober 1904 blev det paany forelagt i Landstinget, væsentligt i den Skikkelse, Svejstrup havde givet det. Det blev først gennemført i Foraaret 1905 efter Ministeriet Deuntzers Fald. Loven stadfæstedes 1. April 1905. Den indeholdt en Bestemmelse om Revision efter seks Aars Forløb, og ved Lov af 1. April 1911 bortfaldt de omstridte Bestemmelser om legemlig Straf.

Hele dette Spørgsmaal var i og for sig af helt saglig Art. Prygl eller Ikke-Prygl har intet med Politik at gøre. Men det fik i høj Grad politisk Betydning. Det øgede Uroen i Venstrereformpartiet, og den Mistro, som nogle nærede til Alberti og hans politiske Hensigter, voksede og styrkedes under Forhandlingerne om Prygleloven.

Og Uroen i Partiet fik Næring fra Bevægelser uden for Rigsdagen. I Oktober 1903 begyndte et Halvmaanedsskrift »Det ny Aarhundrede« at udkomme. Det redigeredes af den unge Historiker Dr. phil. P. Munch. I dette Tidsskrift fandt radikale Bevægelser ogsaa af politisk Art et Hjemsted. Og omtrent samtidig med dets Fremkomst lagdes uden for Rigsdagen Grunden til et radikalt Venstreparti. Mænd som P. Munch, Dr. Aage Friis, senere Professor ved Universitetet, og Redaktionssekretær ved »Politiken« Ove Rode dannede en poli-

tisk radikal Klub, i hvis Møder man drøftede Dagens politiske Spørgsmaal. Hurtigt søgte man Tilknytning til ligesindede Kredse paa Landet, og i November 1904 holdtes et Møde i København med Udsendinge fra radikale Kredse paa Sjælland. Man forberedte i Virkeligheden Dannelsen af et radikalt Parti. Og denne Bevægelse stod sikkert i nær Forbindelse med radikale Venstrepolitikere paa Tinge. Ogsaa hos mange af Husmandsbevægelsens Ledere og Medlemmer kunde et radikalt Venstre vente at vinde Tilslutning.

Baade uden for Rigsdagen og i Rigsdagen er der da i 1904 stærke Bevægelser, der varsler om et radikalt Parti, en Sprængning af Regeringspartiet.

Men det var især forskelligt Syn paa militære Spørgsmaal, der til sidst førte til Deling af Venstrereformpartiet og en ny Regering.

Alle maatte bøje sig for Krigsminister Madsens store saglige Indsigt og Dygtighed. Og han havde baade Vilje og Evne til at gøre Hæren til en Folkets Hær. Det erkendtes ogsaa, at han var meget virksom for, at den rette Aand og Tone skulde raade i Hæren. Men det var ingen Hemmelighed, at han ønskede at bevare Københavns Landbefæstning. Allerede dette gav Utryghed og vakte Uro. Men hertil kom, at hans Ukendskab til det parlamentariske Liv ofte bragte ham i Vanskeligheder. Han handlede — sikkert i god Tro — paa egen Haand. Mest aabenbart viste dette sig i 1904 under den japansk-russiske Krig.

Krigen udbrød i Februar 1904, og Krigsministeren fik af Finansudvalget Bemyndigelse til at foretage visse Udbedringer af Søforsvaret. Det ses af Venstrereformpartiets Partiprotokol, at de to militære Ministre oprindelig ønskede at gaa langt videre. I et Bestyrelsesmøde 10. Februar 1904 deltog baade Konsejlspræsidenten, Krigsministeren og Marineministeren. De to sidste gjorde Rede for den kritiske Stilling, der var indtraadt ved Krigens Udbrud, og det fremgik af deres Redegørelse, at der ikke alene var Tale om at faa Søforterne, men ogsaa Landbefæstningen udbedret og bemandet. Beløbet, der vilde medgaa til Landbefæstningen ansloges til henved 300,000 Kr. Heroverfor betonede Bestyrelsen stærkt, at den ikke kunde gaa med til, at der nu anvendtes Penge til at sætte Fæstningen i krigsberedt Stand. Bestyrelsen foreslog, at Ministeriet samledes til Drøftelse af Sagen og derefter fik en Sammenkomst med Bestyrelsen. Dette skete. Senere paa Dagen samledes Bestyrelsen igen, og Deuntzer meddelte, at Ministeriet »ansaa det for nødvendigt, at der anvendtes et Beløb paa ca. 175,000 Kr. til Istandsættelse dels af enkelte af Flaadens Skibe og dels af Søforterne samt til den nødtørftigste Bemanding.« Hertil sluttede Bestyrelseu sig.